

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Ireene Kilusk

Eesti uurivate ajakirjanike tajutud turvalisus ja turvariskid

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Signe Ivask, PhD

Tartu 2024

SISUKORD

SISUKORD	2
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Ajakirjanike ähvardamine ja enesetsensuur	6
1.2. Ajakirjanike soost tulenev ahistamine, kasutatavad meetodid, kanalid ja tagajärjed	7
1.3. Küberrünnakud ja küberturvalisuse olulisus	11
1.4. Ajakirjanikud ja toimetusepoolne abi	12
1.5. Ahistamine ja naisajakirjanikud Eestis	15
2. UURIMISKÜSIMUSED	17
3. VALIM JA MEETOD	18
3.1. Ankeetküsitlus	18
3.2. Intervjuu	18
3.3. Valim	20
Andmeanalüüsimeetod	21
4.1. Internetis ahistamine ja üleskutsed ajakirjanikevastaseks vägivallaks	23
4.2. Füüsiline turvalisus ja võimalikud ohud	25
4.3. Küberturvalisus	28
4.4. Ajakirjanike kohtusse kaebamine vaigistamise eesmärgil	30
4.5. Töövõtted enesekaitseks	32
4.6. Toimetuse toetus	33
4.7. Ajakirjanike ootused muutusteks toimetustes	34
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	36
5.1. Järeldused	36
5.2. Diskussioon	39
5.3. Meetodi kriitika	40
KOKKUVÕTE	42
SUMMARY	43
KASUTATUD KIRJANDUS	44
LISAD	49
Lisa 1: Ankeetküsitluse küsimused	49
Lisa 2: Intervjuukava	59
Lisa 3: Koodipuu	61
Lisa 4: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	62

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö eesmärk oli teada saada, millised on Eesti uurivate ajakirjanike tajutud turvalisus ja turvariskid ning millised on nende turvatavad. Lisaks kaardistasin ohud, millega ja mis kanalites Eesti uurivad ajakirjanikud oma tööd tehes enim kokku puutuvad ja kuidas see on ajas muutunud.

Üks ohtudest Eesti ajakirjanikele on ajakirjaniku kohtusse kaebamine vaigistamise või hirmutamise eesmärgil. 2022. aastal nõudis prokuratuur Eesti Ekspressi kirjastavalt Ekspress Meedialt ja kahelt ajakirjanikult, Sulev Vedlerilt ja Tarmo Vahterilt, 1000 eurot trahvi (Vedler, 2022) 25. märtsil 2022. aastal avaldatud uudisloo eest, milles Vahter ja Vedler avalikustasid, et Swedbanki endine juhtkond sai kahtlustuse seoses võimaliku rahapesuga (Vahter ja Vedler, 2022).

Prokuratuuril ei õnnestunud tõestada, et artikli avaldamine oleks kuidagi uurimist takistanud, kuid väitsid, et ajakirjanikud oleksid pidanud prokuratuurilt enne artikli avaldamist luba küsima (Eesti Ekspress, 2022 28.06). Riigiprokurör Sigrid Nurm põhjendas trahvimist väitega, et hoolimata artikli õigsusest, ei edendanud see avalikku debatti. Vedler vaidles aga Ekspressis avaldatud artiklis vastu, et Swedbankis toimunu on selge avaliku huvi objekt ja kuna Eestis kehtib põhimõte, et sõna on vaba (ning avaldatu peab vastama tõele), siis ei peaks olulise uudise avaldamiseks ajakirjandus kelleltki luba küsima (Vedler, 2022).

Delfi avaldas poolehoidu Eesti Ekspressi ajakirjanikele ning rõhutas, et see on prokuratuuri poolt ajakirjanike ähvardamine, hirmutamine, suukorvistamine ja sõnavabaduse piiramine. Prokuratuuri nõue, et ajakirjandus avaldaks vaid teavet, mis on nendega kokkulepitud, ei ole demokraatlikus ühiskonnas ajakirjaniku kohustus (Delfi, 2022).

Ka Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni esimees Lauri Läänemets rääkis Delfile, et antud juhtumi puhul jäi arusaamatuks, mis hüve prokuratuur kaitses ning küsis, miks sagenevad järjest olukorrad, kus väljaande kõrval haigetakse ajakirjanikke isiklikult, mis võib tekitada enesetsensuuri (Delfi, 2022).

Ajakirjanike kaitseks alusetute ja kuritahtlike kohtuasjade eest kiitis Euroopa Parlament 546 poolt-, 47 vastuhäälega ja 31 erapooletuga heaks 30. novembril 2023 nõukoguga kokkulepitud uue seaduse, millega tagatakse ELi kaitse, üksikisikutele ja organisatsioonidele, kes tegelevad avalikkusele huvi pakkuvate küsimustega nagu põhiõigused, korruptsioonisüüdistused, demokraatia kaitsmine või desinformatsiooni vastu võitlemine.

Seadus kaitseb lisaks ajakirjanikele ka aktiviste ja akadeemikuid ning nende organisatsioone kohtuasjadega, mille eesmärk on nende vaigistamine (Euroopa Parlament, 2024).

Teine oht on ajakirjanikele saadetavad vihakirjad ja -kõned. “Pealtnägija” juht ja vastutav toimetaja Mihkel Kärmas kommenteeris saate “Olukorrast riigis” saatejuhi Ahto Lobjaka lahkumist, et ajakirjanikud töötasid sel hetkel justkui emotsionaalses traumapunktis. Ta lisas: “Ajakirjanikud on väsinud. Väsinuna ja pidevas justkui kaevikus töötamise tõttu, kus pommid kahel pool plahvatavad, võivadki mõned olukorrad kiiresti emotsionaalseks muutuda.” Lobjakas ütles ise olukorra kohta, et teda küll ei vallandatud, kuid pidi valima lahkumise ja enesetsensuuri vahel (Palgi, 2019).

Kolmas oht ajakirjanikule on füüsiline oht. Keele- ja kirjandusteadlase ning meediateoreetik Tiit Hennoste on öelnud Katrin Lusti “Kuuuuriija” saate kohta, et see on midagi uuriva ajakirjanduse ja populismi vahepealset (Niitra, 2021). Seega analüüsin antud kontekstis juhtunut kui rünnakut uuriva ajakirjaniku vastu. 2023. aasta juunis läks Harju maakohtus ajakirjanik Ketlin Krusele kallale kohtualune Eneke Roots. Roots lükkas Kruse vastu seina ja lõhkus ära ta telefoni. Kruse ise ütles, et teda ehmatas lisaks kallaletungile see, et saalis polnud ühtegi turvatöötajat ja väljast tulnud turvatöötaja läks aitamise asemel alla korrusele abi paluma (Kullerkupp, 2023).

2021. aastal toimunud Eesti Ekspressi Krimifestivalil rääkisid Rasmus Kagge, Matthias Kalev ja Mihkel Kärmas ohtlikest olukordadest oma ajakirjanduse karjääri jooksul (Eesti Ekspress, 2021). Kalev rääkis, kuidas aseri kogukonnast kirjutades hakkasid talle artiklis mainitud inimesed helistama, et ta kustutaks artikliga avaldatud pildi, sest muidu hakkab “asju saama” (Eesti Ekspress, 2021, 05:52).

Hiljem sai Kalev toimetusest sõnumi, et üks pildil olevatest meestest tungis toimetusse sisse ja otsib teda (Eesti Ekspress, 2021, 06:02). Kui mees sai aru, et Kalevit pole toimetuses võttis ta temaga telefoni teel ühendust ja rääkis, et on süütu inimene ja kui kella viieks pole pilt maha võetud hakkab jällegi, “asju saama” (Eesti Ekspress, 2021, 07:10). Kalev rääkis, et mehe tausta uurides oli mees viimase aasta jooksul süüdi mõistetud väljapressimises ja kahel korral erinevate isikute pussitamises (Eesti Ekspress, 2021, 07:45).

Kärmas rääkis, et tema vastu on ühel korral relv välja tõmmatud. Ta kirjeldas, et allika ukse taha minnes oli mees olnud paljas, joobes ja tema nina ees relvaga vehkinud. Olukorda tuli lahendada mehe sõber, kes saatis võttetiimi paariks tunniks mujale, et mees saaks kaineneda

(Eesti Ekspress, 2021, 10:55). Lisaks tuli Kärmasel meelde lugu, kuidas ta on minevikus ühe härraga Ekspressi toimetuse ukse taga rüselanud (Eesti Ekspress, 2021, 25:23).

Kagge lisas omalt poolt, et tema jaoks on mõistmatu, et Eesti on aastatega järjest turvalisem riik ja tema ei saanud oma ajakirjanduse karjääri jooksul ühtegi ähvarduskirja ega kõnet. Täna ta kuuleb oma kolleegidelt aga, et see on igapäevane, et keegi saadab sõnumi sisuga “Ma löön su kasti!” või “Vaata ette kui sa tänavale lähed!”. Kagge rääkis, et talle jääb arusaamatuks, kuidas inimestel on julgus ajakirjanikele nii kirjutada, kuid pakkus, et tegemist võib olla sellega, et sotsiaalmeedias on kõik lihtsasti kättesaadavad (Eesti Ekspress, 2021, 25:49).

Meediamajad on olnud alati küberrünnakute sihtmärk, kuid pärast Venemaa täieulatusliku sõja alustamist Ukrainas on küberturvalisus tähtsam kui kunagi varem. “Tõusu taga on ka kindlasti see, et Eesti meediamajad on praeguses geopoliitilises olukorras ja Venemaa sõda taunides Kremli-meelsete küberründajate sihtmärgiks. Rünnetest on saanud välispoliitiline mõjutusvahend, mida kasutatakse, kui ründajate silmis langetatakse ebapopulaarne otsus,” ütles RIA CERT-EE osakonna juhataja Tõnu Tammer (BNS, 2022). Sama aasta augustis rääkis Ekspress Grupi juht Mari-Liis Rüütsalu, et kuigi küberrünnakud on viimastel aastatel meediamajadele tavapärased, siis on need intensiivistunud. "Viimastel nädalatel on olnud ülekaalus Venemaalt tulnud rünnakud," märkis Rüütsalu (ERR, 2022).

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Uuriv ajakirjandus on võimupositsioonil olevate isikute moraalsete ja õiguslike võimalike piiridest üleastumiste pidev uurimine ja kajastamine, mis nõuab rohkem aega ja ressursse kui tavaline uudiste edastamine (Stetka ja Örnebring, 2013: 3) ning hoomab endas kriitilist ja põhjalikku analüüsi (van Eijk 2005, 12–13). Võimupositsioonil isikud on üldiselt poliitika- või majandussfäärist. Üleastumised võivad olla süsteemsed ja uurivad ajakirjanikud toovad avalikkuse ette isiku või isikud, keda saab ja peab võtma vastutusele (Stetka ja Örnebring, 2013: 3).

Eestis oli 2013. aastal uurivaid ajakirjanikke rohkem (25) kui Kesk- ja Ida-Euroopas üldiselt (16) (Stetka ja Örnebring, 2013: 7) ning koos Slovakkia oli neil võimalus teha oma tööd erapooletumalt kui Tšehhi, Poola, Leedu ja Bulgaaria uurivatel ajakirjanikel (Stetka ja Örnebring, 2013: 9).

1.1. Ajakirjanike ähvardamine ja enesetsensuur

Raamat “Journalists under pressure. Unwarranted interference, fear and self-censorship in Europe” kirjeldab viise, kuidas Euroopas ajakirjanikke hirmutatakse enesetsensuuriks erinevate võtetega nagu füüsilised rünnakud, ähvardamine, ahistamine, küberkiusamine ja jälitamine. Eesmärk on kriitilisi häáli vaigistada lämmatades sellega sõnavabadust.

Ajakirjanike eesmärk on kajastada kõike, millel on avalik huvi, kuid oma tööd tehes kardavad paljud ajakirjanikud enda ja oma pere ning sõprade heaolu pärast (Clark ja Grech, 2017: 9; Chen jt, 2018, 11–12; Holton jt 2021, 6). Uuringust selgub, et ligi tuhandest ajakirjanikust kolmandik arvavad, et ohu ilmnemisel pole neil võimalik kedagi ähvardustest teavitada.

Hirmuga kaasneb aga enesetsensuur (Clark ja Grech, 2017: 9; Örnebring ja Nilsson, 2016: 887; Post ja Kepplinger, 2019: 2). Suur osa vastanutest ütles, et nad jätavad osa informatsioonist vajadusel enda teada, sest tunnevad pinget esitada seda ülemusele vastuvõtlikus võtmes. Paljud neist peavad vastuolulisi lugusid kirjutades neid kärpima ja lahjendama, halvimal juhul loost loobuma. Siiski ütlesid paljud ajakirjanikud, et välisest ja toimetusesisest pingest hoolimata on eliidi hoolikalt uurimine ning võimu vastutusele võtmise sundimine oluline osa demokraatia toimimiseks (Clark ja Grech, 2017: 9).

Tsensuur jaguneb kaheks: tsensuur, mis on võimude poolt pealesunnitud ning enesetsensuur, mida rakendavad ajakirjanikud endale, et vältida kättemaksu, kiusu või karistust. Enesetsensuur ajakirjanduses on oht sõnavabadusele, mis tekib hirmu ja negatiivsete kogemuste tagajärjel. Siiski pole see alati hirmu tulemus. See võib olla katse vältida vaidlusi, vaatajaskonna ärritamist ja kohtukutset. Liberaalsetes demokraatiates võib tsenseerimine tulla ka erameedias reklaami kasutavate ettevõtete puhul (Clark ja Grech, 2017: 23).

Aastatest 2014–2017 väitis ligi tuhandest vastajast 40 protsenti, et psühholoogiline vägivald ja küberkiusamine tööl mõjutab nende isiklikku elu. Meesajakirjanikke ähvardati rohkem füüsilise vägivaldaga (Clark ja Grech, 2017: 13) ja naisajakirjanikke seksuaalse vägivaldaga (Clark ja Grech, 2017: 13; Barton ja Storm, 2018, 10; Stachel ja Schoen, 2020).

1.2. Ajakirjanike soost tulenev ahistamine, kasutatavad meetodid, kanalid ja tagajärjed

2023. aasta Reporters Without Borders aruandes langes Eesti neljandalt kohalt kaheksandale. Security ehk turvalisus langes 93.20-lt punktilt 90.79- le 100-st punktist. Meediavabadus on Eestis põhiseadusega tagatud, kuid seda piiravad õigusaktid, mis kaitsevad eraandmete avaldamise ja laimamise eest. Laimuhagide kartus võib ajakirjanikud viia enesetsensuurini ja eraandmeid kaitsvad seadused on viimasel ajal Eesti võimudepoolne ettekääne, et piirata meedia juurdepääsu avalikule teabele.

Aruande kohaselt on füüsilised rünnakud ajakirjanike vastu äärmiselt haruldased (2023. aasta esimesest jaanuarist tapetuid ja kinnihoitud pole), kuid ajakirjanikud puutuvad kokku järjest suurema hulga interneti ähvardustega, mis jõuavad nendeni eraisikutelt. Raskematest juhtudes teavitatakse Eesti politseid. Meediamajad on võtnud kasutusele mitmed meetmed, et tagada ajakirjanike füüsiline ja küber turvalisus, kuid puudub süstemaatiline psühholoogiline abi, milleta võib ähvarduste mõjul tekitada enesetsensuuri (Reporters Without Borders, 2023).

Signe Ivask analüüsib teadustöös (Ivask, 2020) väidet, et Eesti pole riikide hulgas, kus ajakirjanikud oleks suures ohus, sest pole uudiseid sellest, et ajakirjanikke tapetakse, hoitakse kinni, ahistatakse päriselus või internetis (Council of Europe, 2019; Reporters Without Borders, 2019; UNESCO, 2019). Ivask vaidleb oma artiklis “A way to silence journalists? Estonian female journalists’ experiences with harassment and self-censorship” vastu, et Eesti

naisajakirjanikud kogevad ähvardamist ja ahistamist, mis segab nende tööd (Ivask, 2020: 114).

Ka ülemaailmsete uuringute põhjal kogevad naised rohkem töö ajal ebameeldivaid olukordi (Stahel ja Schoen, 2019; Nilsson ja Örnebring, 2016; Chen jt, 2018) ning neid rünnatakse, solvatakse ja kritiseeritakse nende soo pärast rohkem kui mehi, kasutades nende vastu sõimusõnu nagu “mörd”, “lits”, “idioot” või keeldutakse neile intervjuud andmast põhjusel, et nad on naissoost (Barton ja Storm, 2018: 15). Naisajakirjanikud väldivad probleemi lahendamisel juriidilisi samme, et vältida olukorra endale traumeerivamaks tegemist (Reporters Without Borders, 2015). Rootsi ajakirjanike seas aga sellist korrelatsiooni ei leitud (Nilsson ja Örnebring, 2016).

Ajakirjanikke intervjuerides selgitas Ivask välja mõned meeste- ja naistevahelised erinevused. 181-st ajakirjanikust, kellest 115 olid naised ja 66 mehed vastasid 17 protsenti naistest ning 11 protsenti meestest, et nad peavad tihti tegelema agressiivsete ja/või kuritahtlike inimestega tööl. 28 protsenti naistest ja 24 protsenti meestest vastasid, et neil on selliseid kogemusi ette tulnud vahetevahel.

Nendelt, kes vastasid, et peavad tihti tegelema agressiivsete ja/või kuritahtlike inimestega tööl uuris Ivask, mis emotsioone nad tunnevad seoses läbipõlemise, allikatega telefoni teel suhtluse vältimisega ning mõttega töölt lahkuda. Mehed ei tundnud, et nad oleksid läbipõlenud, väldiksid telefonivestlusi allikatega või mõtleksid töölt lahkumisele, aga 8 19-st naisest tundis, et ta on läbipõlenud, 7 19-st vältis allikatega telefoni teel suhtlust, 9 19-st eelistas suhelda meili teel ning 12 19-st olid mõelnud töökoha vahetusele (Ivask, 2020: 120).

Ivask tõi välja kolm põhjust, miks Eesti ajakirjanike probleeme on raske kaardistada. Esiteks on ajakirjanike töö stressirohke ja allikate agressiivne suhtumine ajakirjanikesse tavaline. Kuna see on normaliseeritud ei tunnista ajakirjanikud, et tegemist oleks probleemiga. Teiseks on sõnadel “ahistamine” ja “enesetsensuur” eesti keeles negatiivne konnotatsioon, seega küsiti ajakirjanikelt, mitte ahistamise, vaid negatiivsete ja stressirohkete olukordade kohta. Kolmandaks ei saa Eesti ajakirjanikud aru, et neid ahistatakse või et nad tsenseerivad ennast, sest eitavad probleemi olemasolu (Ivask, 2020: 119).

Ahistamine võib tähendada nii solvamist, internetis trollimist, jälitamist ning ka otsesest ähvardamist seksuaalse või füüsilise vägivallaga. Enim ähvardatakse Rootsi uurijate Monica Löfgren Nilssoni ja Henrik Örnebringi (2016: 884) uuringu kohaselt füüsilise vägivallaga ja seksuaalse vägivallaga harvemini. 1936 ajakirjanikust (osalusprotsent 76) kolmandik

naisajakirjanikke on saanud karjääri jooksul seksistlikke kommentaare sõnadega “lits”, “mõrd” ja “hoor” ja 15 protsenti on ähvardatud vägistamisega, genitaalide sandistamisega jms (Örnebring ja Nilsson, 2016: 885–886).

Naisajakirjanikele öeldakse, et nad pole oma töös sama head kui mehed. Tavaliselt jõudsid ähvardused nendeni läbi kommentaariumite, isiklike e-maili kontode, sotsiaalmeedia, telefonikõnede ja vahel ka näost-näku kontaktina (Ivask, 2020: 120-121).

Kõige rohkem toodi välja kommentaariumeid (Ivask, 2020: 121). Seksistlikku käitumist võrgus soodustab "võrgu-inhibeerimise efekt". See on nähtus, kus anonüümsuse kaitse all tegutsevad interneti-kasutajad võivad teha kommentaare, mida nad tavaliselt ei teeks, kas näost-näku stsenaariumides või virtuaalsetes ruumides, kus nad on tuvastatavad (Fox jt, 2015: 437).

Ka meediauurija Joseph Graf (2017: 7) leidis, et kuigi anonüümsus võimaldab inimestel rääkida tõtt, siis julgustab see teisalt ebaviisakust, sõimu, solvamist ja viha kuna vähendab kommenteerija enesekriitilisust öeldu suhtes. Anonüümsuse mõju võib olla nii negatiivne kui ka positiivne, sest anonüümsus soodustab arvamuse väljendamist ja diskussioonis osalemist marginaliseeritud ehk sotsiaalselt tõrjutud isikutel või vähemusrühmadel (Joseph Graf, 2017: 6), kuid samal ajal sageneb agressiivne ja ebatsiviilne keelekasutus (Joseph Graf, 2017: 7).

Üks noor ajakirjanik ütles, et ta on saanud kommentaare, milles on teda kutsutud prostituudiks ja lapsajakirjanikuks. Spordiajakirjanikud rääkisid, et neid solvati nende soo pärast öeldes, et mehed saavad spordist paremini aru ja naised peaksid tegelema mõne muu tööga. Probleemi tõstatasid kaks meessoost spordiajakirjanikku, kes ütlesid, et naised peavad ennast toimetuses rohkem tõestama ja nende üle tehakse tihti nalja (Ivask, 2020: 121).

Mainiti ka telefoni teel sõimamist. Üks naisajakirjanik rääkis, et talle helistas poliitik, kes karjus tema peale nii valjult, et teised bussisolijad kuulsid teda. Mõned ajakirjanikud mainisid, et neile saadetakse ka hilisõhtul sõnumeid ning kutsusid seda “psühholoogiliseks terroriks”. Üks naissoost ajakirjanik ütles, et ta ei saanud öösiti magada ning paljud mainisid kõrget stressitaset ja ebameeldivustunnet.

Naissoost spordiajakirjanikud rääkisid, et nad tundsid ka toimetusesiseselt, kuidas mehed neil silma peal hoidsid ja väikesed vead puhuti suureks. Teemavalikul kirjeldasid nad ennast ettevaatlikena ja kui neile määrati toimetuse poolt teema, siis tekitas see neis ebamugavust kuna nad ei pruukinud teemaga olla kursis (Ivask, 2020: 122). Selline teemade edasiandmine

oli nende sõnul tavapärane, sest toimetuse hoiak oli, et “ta on naine, ta teeb selle niikuinii ära”. Seega kõik teemad, mida teised ei tahtnud kajastada jäid tihti naisajakirjanikele. Võõra teema kajastamine tähendab aga, et ajakirjanikul on suurem võimalus teha vigu ja langeda kolleegide, allikate või lugejate ohvriks.

Meessoost spordiajakirjanikud selliseid probleeme enda tööd kirjeldades välja ei toonud. Nende probleemid olid seotud 24/7 kättesaadavusega ning tööga kodust eemal, öösiti, pühadel või nädalavahetustel. Siiski oli ka meestel probleem enesetsensuuriga, sest kui nad puutusid kokku ebameeldiva allikaga ütlesid nad, et mõne allikaga nad enam ühendust ei võta ja lugu jääb kajastamata. Mõned ajakirjanikud mainisid, et ebameeldivale allikale helistades, loodavad nad, et allikas ei võta telefoni vastu. Ebameeldivusi valmistas negatiivne tagasiside ja peatoimetajaga ühenduse võtmine väitega, et ajakirjanik oli ebaprofessionaalne (Ivask, 2020: 123).

Peale spordi on naisajakirjanikel veel teemasid, mille kajastamisel ahistatakse neid suurema võimalusega. Mõned sellised teemad on poliitika, feminism, immigratsioon ja rass (Barton ja Storm, 2018: 9). Ka Rootsi uurijad Löfgren Nilsson ja Henrik Örnebring (2016: 886–888) leidsid, et kuigi pea iga teema (religioon, jahtimine, rahvusvahelised konfliktid, feminism ja isegi dieetid) võib pahandata lugejaid ähvardusteni ajakirjaniku vastu, siis tõid nad samuti eraldi välja immigratsiooni. Rootsi demokraatliku partei üks peamine poliitiline eesmärk oli immigratsiooni vähendamine Rootsis ning artiklid rassismist kutsusid esile lugejate negatiivseid reaktsioone (Örnebring ja Nilsson, 2016: 886).

Teadusartiklis “Not their fault but their problem” intervjueriti 31 ajakirjanikku, kellest 17 olid mehed ja 14 naised (Holton jt, 2021: 5). Ajakirjanikud tõid igapäevase tööalase sotsiaalmeedia kasutamises välja platvormid nagu Facebook, Instagram, Twitter, Youtube ja TikTok ning väitsid, et neid ahistatakse läbi nende platvormide iganädalaselt või mõnel juhul isegi igapäevaselt.

Ahistamine jagati kaheks: kergem ahistamine ehk naljad ja ajakirjaniku kompetentsi küsimärgistamine ning naisajakirjanikud tõid välja raskemad ahistamise vormid ehk sõim, seksism, üleplatvormiline ahistamine, kompetentsi küsimused või nilbed pildid. Naised tunnistasid, et ahistamine on asi, millega nad peavad toime tulema, kuid ei võta seda kergekäeliselt. Eriti kui ahistamine on füüsilise vägivallaga ähvardamine, pere ja sõprade ähvardamine, või nende eraeluliste detailide nagu, mis autoga nad sõidavad või kus nad

elavad jagamine. Naised, kes kirjutasid spordist või poliitikast märkasid rohkem ahistamist (Holton jt, 2021: 6).

Ähvardused ja ahistamine jagati omakorda veel kolme kategooriasse: akuutsed, kroonilised ja eskaleeruvad. Akuutne ahistamine on vähem isiklik ja tavaliselt ringles ühe sündmuse või teema ümber. Krooniline ahistamine ajakirjaniku pihta on isiku või isikutepoolne järjepidev pikaajaline sõim sotsiaalmeedias. Naised tajusid seda rohkem kui mehed ning nende vastane ahistamine ei olnud tavaliselt seotud nende artikli, vaid isiksuse ja sooga. Eskaleeruv ahistamine on otsesed ähvardused ajakirjaniku, tema sõprade, pere või toimetuse vastu, ähvardamine füüsilise vägivallaga või ajakirjaniku isikliku info lekitamine (Holton jt, 2021: 8).

Ajakirjanikud tihti ei räägi ega tee akuutse ahistamise korral toimetusele avaldusi, sest näevad seda oma töö osana. Ajakirjanikud rääkisid, et kui nad räägivad oma ülemusele või teistele ajakirjanikele ähvardustest, siis ei oota nad, et sellega tegeletaks. Üks meesajakirjanik ütles, et neilt oodatakse iseseisvat toimetulekut ja konstantne probleemi ülestoomine ei aita kedagi, sest see on üks eriala osa.

1.3 Küberrünnakud ja küberturvalisuse olulisus

Ühiskonnas, kus massikommunikatsioon ja meedia on muutunud üha olulisemaks, on organisatsioonid muutunud "lekkivateks konteineriteks" (Lyon, 2002: 247). Seda tõendavad eeskujulikult endise CIA (Central Intelligence Agency) töötaja Edward Snowdeni paljastused NSA massilise jälgimise kohta, WikiLeaksi leke, mida tavaliselt seostatakse endise USA sõjaväelase Chelsea Manningi ja WikiLeaksi looja Julian Assange'i nimedega, ning ka Panama paberite leke, mida sageli seostatakse ajakirjaniku Caruana Galizia ja ICIJ-ga ehk "International Consortium Investigative Journalists" liiduga, (liitu kuulub tänasel päeval eesti ajakirjanik Holger Roonemaa).

Ajakirjandust peetakse sageli potentsiaalse demokraatia neljandaks võimuks ja valgustajaks. Selles rollis on ülioluline, et ajakirjandus pakub kaitset ja anonüümsust neile, kes on piisavalt julged, et edastada tundlikku teavet. Kuigi riskitase on seotud loo mastaabiga, siis on siiski riski all nii kohalikud suuremad lood kui ka üleriigilised ja rahvusvahelised artiklid (Taylor, 2015: 46). Kuni ametlikuma koolituse pakkumiseni peaksid ajakirjanikud iseseisvalt uurima

ja katsetama kättesaadavaid krüpteerimis- ja anonüümsustööriistu, et kaitsta ennast ja enda allikaid (Taylor, 2015: 47).

Krüpteerimine on tänapäeval palju kasutajasõbralikum ja ajakirjanikud mõistavad seda. Kasutatavus on väga oluline turvafunktsioon. Kui ajakirjanik ei tea, kuidas krüptimist kasutada, siis ta ei kavatse seda teha (Lee ja Heinrichs, 2019: 812). Uurivad ajakirjanikud, kes kirjutavad riigi ja julgeoleku teemadest vajavad spetsiaalset teavet küberturvalisusest (Lee ja Heinrichs, 2019: 821).

1.4 Ajakirjanikud ja toimetusepoolne abi

Kroonilise ja eskaleeruva ahistamise korral tundsid eriti naisajakirjanikud, et vajavad toimetusepoolset abi. Nad ei maininud aga peale videote ja personalipoolse teabe viise, kuidas toimetused neid ahistamise korral ennetlikult abistavad. Pea kõik intervjuueeritavad ütlesid, et ei ole teadlikud toimetusepoolsetest ennetavatest sammudest ahistamise vastu.

Toimetust ahistamisest teavitades ütlesid ajakirjanikud, et teevad seda ettevaatlikusega, sest kartsid, et neid tembeldatakse liiga tundlikeks või emotsionaalselt ebakindlateks teiste ajakirjanike või ülemuste poolt. Ajakirjanikud ei olnud kindlad, kellele ahistamisest teatada, kuid enamikel juhtudel oli kolleeg või otsene ülemus nende esimene valik. Ajakirjanike sõnul võtsid toimetajad ahistamist tõsiselt ning edastasid selle personaliosakonnale või pakkusid juriidilist abi. Peale seda räägiti ajakirjanikele, kuidas ahistamisega toime tulla ja kuidas seda vältida (Holton jt, 2021: 9).

Mõned välja pakutud lahendused olid: ahistamise või ahistaja(te) ignoreerimine, vähem kaitsev suhtumine, positiivsete kommentaaride või huumoriga vastamine, ahistamisest sotsiaalmeedia platvormile teatamine (st ahistamise märgistamine või teate esitamine Twitteris, Facebookis, Instagramis jne), vestlemine teiste ajakirjanikega, kes olid kogunud ahistamist ning füüsiline tegevus nagu jooga, jooksmine või meditatsiooni. Mõned ajakirjanikud ütlesid, et proovisid nõuandeid järgida, ning tõid välja ka muid nii positiivseid kui ka negatiivseid stressiga toimetulekustrateegiaid nagu: jooksmine, stressisöömine ja alkoholi tarvitamine (Holton jt, 2021: 10).

Ka Ivaski intervjuurest ajakirjanikega selgus, et kogenumad ja vanemad naisajakirjanikud leidsid, et võrgu- ja võrguvälise ahistamise lahenduseks on kasvatada “paks nahk” (Ivask, 2020: 124). Teised lahendused olid ahistamisele huumoriga lähenemine, probleemist üle

saamine või probleemi vältimine. Naisajakirjanikud rääkisid, et nad ei loe oma artiklite all olevaid kommentaare, sest need pole konstruktiivne kriitika, vaid solvangud nende välimuse, vanuse või soo kohta (Ivask, 2020: 125).

Seega on enamik mainitud kaitsestrateegiad sellised, mida saab ajakirjanik iseseisvalt harrastada, kuid toimetuse kaitset need ei taga. Toimetusepoolse süsteemse abi puudumisel rääkisid ajakirjanikud, et valivad meelega teemasid, mille kajastamisel ei pea sotsiaalmeedias nii palju aega veetma. Õhtuti lülitasid paljud ajakirjanikud teavitused või telefoni välja (Holton jt, 2021: 11).

Teadusartiklis “Building a safety net for European journalists” projekti “Safety net for European journalists. A transactional support network for media freedom in Italy and South-east Europe” raames toodi välja ajakirjanike vajadused kaitseks toimetuse poolt. Vajadused jaotati kaheks: esmased vajadused ja pikem perspektiiv. Esmased vajadused olid füüsiline turvalisus, ohuga toimetulek, psühholoogiline ning juriidiline abi. Pikaajaliste vajaduste all oli ajakirjanikele meeldiva töökeskkonna loomine (Siapera, 2015: 6). Lisaks abi pakkumisele tuleb abi vastuvõtmist ka julgustada (Reporters Without Borders, 2015).

Kuigi artikli põhjal on ajakirjanike vastane vägivald õnneks haruldane, siis paljud ajakirjanikud tundsid ennast ohtlikus olukorras ebaturvaliselt ning polnud kindlad, kuidas end kaitsta. Vähemalt kahel eri juhul pandi uuringus osalenud ajakirjanik politsei kaitse alla. Ajakirjanikud ei osanud välja tuua ühte kindlat lahendust sellele kui tunneb end isegi oma kodus ebaturvaliselt, aga üks võimalus, mida välja pakuti oli ajakirjanike turvamaja (Siapera, 2015: 57).

Samuti toodi välja, et ajakirjanikud peaksid oma asjad kindlustama ning materjalidest koopiaid tegema, koju turvakaamerad paigaldama ning võtma enesekaitse tunde (Siapera, 2015: 58). Veel pakuti välja, et kui ähvardatakse anonüümselt peaks sellest avalikult rääkima, sest nii võib ähvardaja tagasi tõmbuda (Siapera, 2015: 59).

Oluline on üldine ajakirjanike solidaarsus ning liit, mille läbi on Euroopa ajakirjanikel võimalik üksteisega ühendust võtta (Siapera, 2015: 62). Näiteks on üks selline liit eelnevalt mainitud ICIJ (International Consortium of Investigative Journalists), mis kaitseb oma uurivaid ajakirjanikke erinevatel viisidel. Näiteks saavad uurivad ajakirjanikud avaldada teistes riikides oma artikleid, mida neil enda riigis pole lubatud ning liit aitab vajadusel toimetusi rahaliselt (International Consortium of Investigative Journalists).

Üks suurimaid probleeme tänapäevases ajakirjanduses on ajakirjanike hirm kohtusse kaebamise ja kohtukulude ees (Siapera, 2015: 64; Nilsson ja Örnebring, 2016: 880). Ajakirjanikud vajavad toimetuse toetust juriidilise ja rahalise abiga. Enamasti maksab kohtukulud kinni tööandja, kuid see ei pruugi kehtida vabakutseliste ajakirjanikele ja väiksematele erameedia ajakirjanikele (Siapera, 2015: 64).

Ajakirjanike kohtusse kaebamisega on probleemiks lisaks majandusliku olukorra halvenemise ohule ka kohtuasjade pikkus. Üks ajakirjanduse uudisväärtus on päevakajalisus ja kui ajakirjanik ei tohi enne kohtuotsust lugu avaldada või teemat puudutada on see ajakirjaniku vaigistamine. Nii juhtus Itaalia ajakirjanikuga, kelle materjali käsitleti tõendina ning enne kohtuotsust ei tohtinud nii tema kui ka kohus kolme artiklit avaldada (Siapera, 2015: 76). Ajakirjanikke puudutavate juhtumite kiirendatud menetlus aitaks pikaajalise vaikimise avalikkust huvitavate teemade ees ära hoida. See peaks kehtima mitte ainult ajakirjanikele, vaid hõlmama ka ajakirjanduslikke tegusid (Siapera, 2015: 77).

Ajakirjanikke kaebatakse kohtusse järjest rohkem valedel eesmärkidel. Ajakirjanikku või toimetust on õigus kohtusse kaebata kui ajakirjanik on rikkunud kellegi õigusi. Järjest rohkem tehakse seda aga vaigistamise ja distsiplineerimise eesmärgil. Kuigi ajakirjanikud ei peaks seadusest kõrgemal olema, võib süstemaatiline ajakirjanike kergemeelsete teemadega kohtusse kaebamine kahjustada nende töö kvaliteeti. Seetõttu peaks ajakirjanikel olema kergemeelsete kohtuasjade vastu teatud kaitse (Siapera, 2015: 77).

Kergemeelsete kohtuasjadena võib võtta SLAPP-e (Strategic Lawsuits against Public Participation), mida esitatakse meedia ja ajakirjanike vastu kogu Euroopas. Ajakirjanike süüdistatakse tavaliselt tsiviil- ja kriminaalasjades või laimamises. Eelkõige on SLAPP-ide eesmärk heidutada meediat ja takistada ajakirjanikke kajastamast avalikkusele huvipakkuvaid teemasid.

Süüdistused võivad olla mõjukatelt üksikisikutelt ja ettevõtetelt, neil on vähe juriidilist väärtust ja on mõeldud sihtmärgi ahistamiseks ja hirmutamiseks. Isegi kui süüdistaja ei võida, siis võib kohtumenetlus ajakirjanikke rahaliselt sandistada ja emotsionaalselt kurnata (Council of Europe Annual report, 2022: 48). USA-s on hakatud sellist strateegilist ja süstemaatilist kohtusse kaebamist enam mõtestama ning on isegi hakatud hagnosis selle alusel kohtust välja viskama (Siapera, 2015: 77).

Seega peab lisaks autoritaarsetele riikidele uurima rohkem ka demokraatlikke ühiskondi, sest hiljutiste uuringute põhjal on Ida- ja Kesk-Euroopas Euroopa Liitu kuuluvatel

parlamentarsetel ühiskondadel probleeme ajakirjanike ähvardamise ja ahistamisega õiguslikel, majanduslikel ja isiklikel teemadel. Kuigi näiteks Rootsi on pressivabaduse indeksi tipus ja ajakirjanike ahistamisega ei tohiks probleeme olla, siis pole see siiski päris tõsi (Nilsson ja Örnebring, 2016: 880–881).

Ka Saksa ajakirjanike ühing leidis, et viimastel aastatel on vaenulikkus ajakirjanike vastu üha sagedasem ning meediatöötajad vajavad sellega toimetulekuks strateegilist abi. Ajakirjanikel on traditsioonilises massimeedias suur mõju infovoole ja avalikele debattidele, kuid ajakirjanike kokkupuuted põhjendamata negatiivse tagasiside, kriitika ja isiklike rünnakutega asetab nad kaardistamata territooriumile, sest tänapäeva digitaliseeritud ühiskonnas ei saa ajakirjanikud takistada avalikku kriitikat enda suhtes ning peavad ise leidma viise, kuidas sellega toime tulla (Post ja Kepplinger, 2019: 2).

Üks süsteemne muutus, mis võib teadusartikli “Not Their Fault, but Their Problem”: Organizational Responses to the Online Harassment of Journalists“ soovitusel ajakirjanikke aidata on kiire ja lihtne ligipääs vaimse tervise ressurssidele. Üks ajakirjanik rõhutas, et ressursid peaksid olema kättesaadavad igal ajal, mitte peale suurt tulekahju, hoone kokkukukkumist või kellegi surma.

Teine soovituslik muutus on ajakirjanikele selgeks teha, kelle poole nad peavad ahistamisega pöörduma, kuidas ahistamist ennetada ja leevendada ning käsitleda. Ajakirjanikud tõid välja, et ahistamist võib defineerida mitmeti ja mõistmine, milline ahistamine olla võib, enne kui nad sellega kokku puutuvad, aitaks neil vähem muret tunda (Holton jt, 2021: 10).

1.5 Ahistamine ja naisajakirjanikud Eestis

Grete Palgi on nii oma bakalaureuse-, kui ka samanimelises magistritöös “Eesti naisajakirjanike kogemused agressiivsete ja ahistavate kommentaatorite ja allikatega” kogunud kokku erinevaid juhtumeid, millega eesti naisajakirjanikud on kokku puutunud. Ta leidis, et rünnakuid, ahistamist ja nende vastast agressiooni kipuvad ajakirjanikud pisendama. Tihti süüdistati ennast naiivsuses või mainiti, et neil endil võis olla roll, miks just neid ahistati või rünnati. Samuti kritiseerisid nad enese tööstaaži ja vanus, õigustades sellega enda vastast ahistamist (Palgi 2020, 25).

Üks rängemaid näiteid ahistamise pisendamisest, mida Palgi töös kirjeldas oli lugu, kus üks naisajakirjanik avas kodus õlle ja sai ahistajalt sõnumi, et ta peaks vähem alkoholi tarvitama.

Sama allikas tegi teise ajakirjaniku kohta veebilehe, kus kutsus teda perverdiks ja saatis veebilehe ajakirjaniku emale. Kuigi ta teadis, et allikas võib tema kodu juurde tulla, ei teinud ta politseisse avaldust ega defineerinud olukorda ahistamisena (Palgi, 2020: 24).

Ka Armas Riives (2019) leidis oma bakalaureusetöös “Eesti meesajakirjanike kogemused negatiivsete ja agressiivsete kommentaaride ning allikatega”, et kuigi meessoost ajakirjanikud saavad negatiivset ja agressiivset tagasisidet, siis enda sõnul see nende karjääris mingit rolli ei mängi (Riives, 2019: 45). Selgus, et agressiivse või põhjendamatu negatiivse tagasiside saamine on ajakirjanduse valdkonnas levinud (Riives, 2019: 47) ja meeste puhul on nn “paksu naha” kasvatamine, ja negatiivsete või agressiivsete allikate ja kommentaaride vältimine, erinevalt naistest ootuspärane (Riives, 2019: 46).

2. UURIMISKÜSIMUSED

Bakalaureusetöö teema on Eesti uurivate ajakirjanike tunnetus turvalisusele ja turvariskidele. Selgitasin välja tunnetatavad riskid ja mured, millega uurivad ajakirjanikud Eestis kokku puutuvad, milliseid ohutus- ja turvalahendusi uurivad ajakirjanikud kasutavad, kust ja kuidas uurivad ajakirjanikud neid praktikaid on õppinud ja milline on toimetuste tugi uurivatele ajakirjanikele.

Eesmärgist lähtuvalt sõnastasin kolm uurimisküsimused, millele töös vastan.

1. Milliseid ohtusid uurivad ajakirjanikud Eestis tunnetavad ja kogevad?
2. Kuidas uurivad ajakirjanikud neid ohtusid mõtestavad ja neile reageerivad või on minevikus reageerinud, et tagada enda turvalisus?
3. Kuidas on tööandja ajakirjaniku ohtudele reageerinud või reageerimata jätnud?

3. VALIM JA MEETOD

Bakalaureusetöö kirjutamisel kogusin andmeid kahel viisil: enne intervjuud ankeetküsitlus (Lisa 1) ja peale seda intervjuu. Nii ankeetküsitlus kui ka intervjuukava olid rahvusvahelise projekti jaoks juba loodud ning sain need juhendajalt kätte täismahus. Kui ankeetküsitlust ma muuta ei saanud, siis intervjuukava (Lisa 2) sain kohendada küll.

Ankeetküsitlus oli mõeldud info kogumiseks, mida intervjuu ajal oleks keeruline ja aeganõudev küsida (nt ülevaadet kasutatavatest turvapogrammidest, miks neid kasutatakse, jne). Lisaks aitas ankeetküsitlus intervjuuks ette valmistada ja loodetavasti mõjus ajakirjanikele turgutusena, et mõni juhtum meelde tuleks, millest intervjuu ajal pikemalt rääkida.

3.1 Ankeetküsitlus

Ankeetküsitluse (Lisa 3) tulemusi vaatasin enne intervjuu algust ja tegin vastuste põhjal enda jaoks märkmeid. Bakalaureusetöös esitasin ülevaate sellest, milliseid vahendeid Eesti ajakirjanikud enda turvalisuse tagamiseks enim kasutavad ning millise sagedusega. Ühtlasi andsin ülevaate selle kohta, milline on ajakirjanike tunnetus toimetusepoolsete turvatingimuste osas.

Ankeetküsitluse vastused aitasid intervjuu ajal fookustada, millistele teemadele rohkem intervjuueeritavaga intervjuu ajal keskenduda, sest turvatavad ja ohu tajumine erinesid vastajast-vastajasse. Näiteks kui keegi vastas ankeedis, et on vajanud enda turvalisuse tagamiseks politsei abi, siis palusin sellest rääkida pikemalt. Kui intervjuueeritav oli küsimusele vastanud eitavalt, siis võimaldas see mul küsimuse vahele jätta, et hoida kokku aega ja keskenduda mõnele muule ankeedis väljapaistvale vastusele.

3.2 Intervjuu

Intervjuukava keskendus neljale peateemale: tunnetatavad riskid ja mured, millega uurivad ajakirjanikud kokku puutuvad, milliseid ohutus- ja turvalahendusi uurivad ajakirjanikud kasutavad, kust ja kuidas uurivad ajakirjanikud neid praktikaid on õppinud ja milline on uurivate ajakirjanike toimetuste tugi.

Bakalaureusetöö andmekogumismeetodiks viisime juhendajaga kahepeale läbi poolstruktureeritud intervjuud kümne Eestis töötava uuriva ajakirjanikuga. Mina viisin läbi seitse intervjuud ja minu juhendaja Signe Ivask kolm. Intervjuud olid poolstruktureeritud, mis tähendab, et intervjuukava oli olemas, kuid paindlik (Lepik jt, 2014). Lisaks kavale küsisin juurde täpsustavaid küsimusi, jätsin mõned küsimused vahele ja muutsin küsimuste järjekorda. Intervjuud olid standardiseerimata ehk intervjuueeritavatel oli võimalik kõikidele küsimustele täiel määral oma sõnadega vastata (Lepik jt, 2014). See oli vajalik sellepärast, et intervjuueeritavatel olid väga erinevad kogemused füüsiliste ja küber ohtudega ning turvatavadega.

Ajakirjanikega võtsin ühendust meili teel ning kutsusin nad uuringusse, seletades bakalaureusetöö fookust, osavõtmise tingimusi ning nende õigusi, lisaks saatsin kõigile nõusolekuvormi, mille nad digiallkirjastasid. Enne igat intervjuud küsisin, kas intervjuueeritaval on küsimusi või kas nad sooviksid/vajaksid millegi kohta pikemat selgitust.

Intervjuu keskmine pikkus oli 50 minutit, kõige lühem intervjuu oli pool tundi ja kõige pikem poolteist tundi. Üheksa intervjuud kümnest oli Zoomis ja üks päriselus. Pakkusin kõigile intervjuueeritavatele välja mõlemad variandid ning nad said ise endale meelepärase valida. Kõik peale ühe ajakirjaniku soovisid kohtuda Zoomis.

Kuigi veebivahendusel tehtud intervjuuga saab edukalt rakendada paljusid näost-näku kvalitatiivsete intervjuude põhimõtteid (Murumaa-Mengel, 2020), siis on sellel ka omad miinused. Üks enim välja toodud kitsaskohti on probleemid tehnika ja internetiühendusega (Murumaa-Mengel, 2020). Ka minul esines kahe intervjuu ajal tehnilisi probleeme. Ühel juhul kadus intervjuueeritava internetiühendus ja teisel juhul minu. Kuna mul olid intervjuueeritavate isiklikud telefoninumbrid ja neil minu omad, siis võimaldas see meil kohe telefoni teel ühendust võtta ja probleemi kiiresti lahendada. Mõlemal juhul võttis probleemi lahendamine alla viie minuti ja ma ei täheldanud, et kumbki intervjuueeritav oleks peale seda kuidagi rivist väljas.

Üks puuduseid võib olla veel andmete valiidsuse küsimus. Veebi intervjuude ajal ei saa alati kindel olla, kas osaleja on ükski, see kellena ta end esitleb või on vastused kellegi teise poolt modifitseeritud (Murumaa-Mengel, 2020). Tegin kõik intervjuud videosillaga, sest nii oli mul võimalik lugeda ka mitteverbaalseid märke ja suurendada mõlemapoolset usaldust, mille ka

Maria Murumaa-Mengel (2020) on välja toonud. Kuna tean, millised Eesti ajakirjanikud ka välja näevad ei tekkinud kahtlust, et see, kellega intervjuu läbi viisin, pole see, kellena ta end esitleb. Kuigi ma ei saa sada protsenti kindel olla, kas intervjuueeritav oli üks, siis ei tajunud ma ühegi intervjuu ajal, et keegi teine oleks ruumis olnud või kui tuli, siis paluti neil lahkuda või lahkuti ise. Samuti ei tajunud ma, et kellegi vastused oleks välise teguri või kellegi teise poolt modifitseeritud.

Kuna tegemist võis olla isikliku teemaga, siis pakkusin intervjuueeritavatele võimalikult turvalise ja mugava kogemuse tagamiseks valida, kas viime intervjuu läbi veebi teel või näost näkku. Uuritavale valikuvabaduse andmisega tagasin intervjuueeritavaga võimalikult hea ja usaldusväärse suhte, mis on kvalitatiivse intervjuu läbiviimisel oluline.

Samuti tegin kindlaks, et kõik intervjuueeritavad andsid informeeritud nõusoleku (Lepik jt, 2014) ehk lisaks algsele nõusolekule saatsin veel nõusolekuvormi, mille intervjuueeritav digiallkirjastas ja mulle tagasi saatis. Kinnitasin, et intervjuus osalemine on vabatahtlik ja vajadusel saab intervjuu katkestada kui intervjuueeritav seda soovib (Lepik ju, 2014). Sama kordas üle ka nõusolekuvorm, mis julgustas küsimuste või probleemide ilmnemisel ühendust võtma minu või minu juhendaja Signe Ivaskiga.

Salvestasin nii Zoomis kui ka päriselus läbi viidud intervjuu. Zoomis kasutasin programmisest salvestusfunktsiooni ja päriselus diktofonirakendust nimega Voice Memos. Enne salvestamist küsisin salvestamiseks luba ja selgitasin, miks see edasiseks andmetöötlemiseks vajalik on. Salvestused laadisin transkribeerimiseks üles tekstiks.ee leheküljele. Video- ja helifailid lähevad pärast kaitsmist hävitamisele, nagu sai uuringus osalejatele lubatud. Alles jäävad vaid tekstid, mis jäävad uuringurühma.

3.3 Valim

Otsustasin moodustada valimi uurivatest ajakirjanikest, sest nende tööpõhimõtted erinevad mõneti teistest ajakirjanikest. Uurivad ajakirjanikud on olulised demokraatia toimimiseks kuna uurivad tihti võimupositsioonil olevate isikute tegemisi. See võib aga ajakirjanikule ebameeldiv olla kui võimupositsioonil inimene suhtub temasse negatiivselt. Samuti kirjutavad uurivad ajakirjanikud oma artikleid tihti kauem ja seega on ebameeldivate allikatega kokkupuude nende töös pikendatud.

Uurivad ajakirjanikud valisin ma välja lehe, osakonna ja töönimetuse järgi. Eestis on nii lehed kui ka toimetused, mis identifitseerivad uuriva ajakirjandusena. Iga ajakirjanik, kes on valimis on kas toimetuse, osakonna või töönimetuse poolt nimetatud uurivaks ajakirjanikuks.

Minu valimisse kuulus kolm naist ja seitse meest. Suuremal osal on ülikooli- või polütehniline kraad, vaid mõni märkis ära valiku keskharidus ja "muu". Valimi keskmine vanus oli 38,7 aastat. Kõigil oli tähtajatu tööleping ja kõik töötavad üleriigilistes väljaannetes.

Kõige rohkem oli valimis üle 15 aasta töökogemusega ajakirjanikke (viis inimest), sellele järgnes 6–10 aasta pikkune tööstaaž (kolm inimest) ja 11–15 aastane tööstaaž (kaks inimest). Valimis olid pooled ajakirjanikud juhtival positsioonil ja teine pool reporterid-ajakirjanikud. Meedumeid oli mitmeid, oli nii ajakirjanikke, kes keskenduvad audiovisuaalsetele väljenduslaadidele, aga ka neid, kes pigem kirjutavad.

Valisin sihipärase ehk mittetöenäosusliku valimi, kuna eesmärk oli valida vastavalt uurimiseesmärgile ideaalsed küsitelavad (Rämmer, 2014). Üks probleemidest seoses valimisega oli, et Eestis ei ole väga palju uurivaid ajakirjanikke ehk minu valikud olid piiratud.

Esitan ajakirjanike tunnused eraldiseisvalt, sest võimaldades neile nii palju konfidentsiaalsust kui võimalik, ei soovi ma tunnuseid kokku viia. Eesti uurivate ajakirjanike kogukonna väiksust arvestades oleksid inimesed koheselt tuvastatavad.

Andmeanalüüsimeetod

Andmeanalüüsi meetodiks valisin kvalitatiivne sisuanalüüsi, sest kümne intervjuu analüüsimiseks võimaldas see mul läheneda paindlikult ja keskenduda intervjuude sisule ja kontekstilistele tähendustele (Kalmus jt, 2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldas mul analüüsida teksti tervikuna, näha intervjuueeritava mõtete terviklikku mustrit ja/või struktuuri.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi positiivne külg oli, et see on tundlik ja täpne, see ei lihtsusta ega moonuta uuritavat nähtust ning tähelepanu saab pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele (Kalmus jt, 2015). See oli vajalik kuna uurivate ajakirjanike kogemused turvatavade ja ohtudega olid väga erinevad.

Kvalitatiivse analüüsi puudus on, et see loob uurijale võimaluse mitteteadlikuks või teadlikuks valikulise tõendusmaterjali kogumiseks ja hüpoteeside kinnitamiseks. Seda ohtu aitas mul leevendada samm-sammuline analüüsimine süstemaatiliselt ja kindlaid protseduure jälgides (Kalmus jt, 2015).

Kodeerimiseks kasutasin programmi MAXQDA. Seal sain määrata koodid ja intervjuud kodeerida vastavalt koodipuule (Lisa 3). Koodid jagasin uurimisküsimuste järgi ning veel omakorda alateemadeks, et mul oleks tulemuste peatükki kirjutades kõik vajalik teave ühes kohas ning midagi olulist ei jääks kahe silma vahele.

Keskendusin ka varem nimetatud teemadele: tunnetatavad riskid ja mured, millega uurivad ajakirjanikud Eestis kokku puutuvad, milliseid ohutus- ja turvalahendusi uurivad ajakirjanikud kasutavad, kust ja kuidas uurivad ajakirjanikud neid praktikaid on õppinud ja kuidas on toimetused reageerinud ajakirjaniku murele.

Lähenesin deduktiivselt varem tehtud uuringutele. Näiteks ajakirjanike ahistamise ja ähvardamise statistikale ning ahistamise kanalitele teistes töödes (Ivask, 2020, Palgi, 2018, Riives, 2019) ning võrdlesin enda ja nende tulemusi. Induktiivselt lähenesin uuele teabele, mida mitmed uurivad ajakirjanikud välja tõid nagu toimetustesse sissetungimine ning soov ajakirjanikku juriidilise ähvardamisega vaigistada.

4. TULEMUSED

Bakalaureusetöö valmis koostöös rahvusvahelise projektiga. Intervjuusid läbi viies selgus, et Eesti uurivate ajakirjanike ohutunnetus ja turvatavad on väga erinevad ja kuna valim on üsna väike, ei saa teha suuri järeldusi, miks see nii on. Küll aga saan esitada kirjeldavalt mõningaid tulemusi.

Tulemuste osas annan ülevaate, milliste ohtudega uurivad ajakirjanikud kokku puutuvad, kui tihedalt, kuidas nad ohtlikesse olukordadesse suhtuvad, nendega käituvad ning neid väldivad. Samuti kirjeldan, kuidas toimetused oma ajakirjanikke kaitsevad ja ohtlikke olukordi ennetavad ning kuidas ajakirjanikud toimetuse kaitset hindavad.

4.1 Internetis ahistamine ja üleskutsed ajakirjanikevastaseks vägivaldaks

Ajakirjanikud tõid välja, et nende kohta on interneti üles riputatud personaalset privaatselt informatsiooni ja on tehtud üleskutsesid, milles on julgustatud ajakirjaniku vastu vägivalda kasutama. Ajakirjanike sõnul vabandavad ahistajad solvavaid kommentaare ja lausa pikaajalist süstemaatilist interneti teel ahistamist välja sõnavabaduse õigusega.

Ahistavad ja solvavad kommentaarid on erineva sisuga ning erinevad kohati ajakirjaniku soost. Uurivad naisajakirjanikud tõid välja, et nende kohta kasutatakse rohkem sooga seotud rünnakuid ja alandavaid seksistlikke väljendeid nagu “libu” või “lits”, minnakse kiiresti isiklikuks, kritiseeritakse välimust, naiselikkust, laste saamise võimekust jne (kordab Greete Palgi töö tulemusi) (Palgi, 2018). Meesajakirjanike vastu käivad solvangud on pigem füüsilised ähvardused, tapmisähvardused, trollimine või üleskutsese toimetusele ajakirjanik lahti lasta (laiendab Armas Riivese ja Murumaa-Mengeli ja Sivaski uuringut) (Riives, 2019; Murumaa-Mengel jt, 2021). Kõige tavalisem on solvangud või sõim ajakirjaniku isiksuse kohta sotsiaalmeedias.

M_41: “/–/ keegi võib kirjutada, et sind tuleks, ma ei tea, üles puua või maha lasta või kutsutakse üles teisi sinu suhtes vägivalda kasutama, aga see ei pruugi otseselt realiseeruda või keegi ei pruugi selleks otseselt midagi ette võtta.”

Ajakirjanike sõnul on tajuda ühiskondlikku polariseerumist, poliitilise maastiku ärevust ja sotsiaalmeedia mõju ka nende töös. Viimaste aastate polariseerumist soodustavatest sündmustest tõid nad välja koroonapandeemia, EKRE võimuletuleku Eestis ning Venemaa sõja Ukrainas. Nende teemadega seonduvad artiklid saavad palju rohkem ja intensiivsemat tagasisidet, sest on ühiskonnas polariseerivad teemad. Ka ahistamise piirid on aastatega edasi nihkunud ja kui eelnevalt kirjutati sotsiaalmeedias ahistavaid, solvavaid või ähvardavaid kommentaare anonüümselt, siis nüüd tehakse seda oma nime ja näo alt.

N_52: “See on ikkagi päris rõve, piirid on ära kadunud. Varem inimesed häbenesid ja oli väga suur asi see, et keegi saatis sulle [solvava] meili. Arvasime, et meil on ilgelt seda tarvis [anonüümset kommentaariumi], sest muidu kukub kõik kokku ja inimesed ei saa arvamust avaldada, aga nüüd nad teevad oma näo ja nimega seda rõvedat asja, mida varem tehti

anonüümselt. Ja see, et kui meil on saade eetris ja keegi kirjutab mulle samal hetkel “mine Putinile litsiks”, siis see on tema meelest normaalne.”

10–15 aastat töötanud uurivad ajakirjanikud oskasid välja tuua ka pikaajalisema muutuse. Üha rohkem polariseeruv ühiskond Eestis ja mujal maailmas mõjutab ka ajakirjanikke. Muutunud on üldine suhtumine ajakirjanikesse.

N_52: “Ma arvan, et mingi kui mina kümme aastat tagasi alustasin, siis ma oleksin öelnud, et on väga turvaline, nüüd ma enam seda ei ütleks. Mulle tundub, et kogu maailma eeskujul liigub Eestiga järjest rohkem sinna poole, et kui varem käisid uhkusega ringi teadmisega, et sa oled ajakirjanik või uuriv ajakirjanik, siis nüüd igas seltskonnas seda kohe pigem välja ei ütle ja reede õhtul peol käies ka pigem ei ütle nii hea meelega enam.”

Nii ahistamise kanalid kui ka sagedus on ajas muutunud. Kui varem helistati toimetusse ning tee ajakirjanikuni oli pikem ehk pidi nägema vaeva, et leida üles ajakirjanike personaalsed andmed, siis nüüd on telefoninumbrid, meiliaadressid ja sotsiaalmeedia kontod lihtsasti leitavad. Samuti on ajakirjanike sõnul, kes on seda tööd üle kümne aasta teinud, ähvardused räägemaks ja tihedamaks muutunud, sest sotsiaalmeedia laseb inimestel ilma filtrita ajakirjanikele kirjutada või sotsiaalmeedia postituste alla kommenteerida. Ajakirjanikud tõid välja ka mõned erakonnad või poliitikud, kellest kirjutades hakkavad need samad poliitikud või nende valijad ajakirjanikke avalikult solvama.

M_41: “Ohud on enamasti seotud sotsiaalmeedias kiusamise või sellise solvava tagasisidega, et see on kõige esmane, kõige märgatavam. Kui sa kirjutad teatud poliitilisest seltskonnast, siis neil on oma portaal, kuhu nad panevad sinu näo üles ja ütlevad, et näed see inimene selle nime ja selle näoga kirjutab pahasti. Minust on töödeldud erinevaid videoid ja pilte. Üks pilt oli selline, kus mul oli poomisnõör ümber kaela töödeldud.”

Politsei on mitme ajakirjaniku kogemuse põhjal selliste kommentaaride ja privaatse informatsiooni jagamise kohta öelnud, et ajakirjaniku talumiskohustus ongi kõrgem ja nii kaua kuni midagi füüsilist ei juhtu või ähvardused väga räägeks ei lähe, nad aidata ei saa. Ajakirjanikud ütlesid, et politsei saab aidata siis, kui ähvardused on võimalik oht füüsilisele turvalisusele.

M_54 on ähvardatud tapmisega, kuid politsei abi ta ei saanud: *“/—/ ta ütles, et maksab, äkki ma ei tea, 5000 eurot sellele, kes mu ära tapab. Ta postitas seda tõenäoliselt paari kohta ja siis me töö kaudu läksime sellega politseisse. See oli üks nendest juhtumitest, kus öeldi, et no ongi, talumiskohustus kõrgem. Et noh, midagi ju ei juhtunud.”* Ka N_53 ei saanud politseilt abi. *“Tapmisähvarduste peale tegin ma politseisse avalduse, kes isegi ei öelnud mulle, kes see [ähvardaja] oli. Lõpuks ikka kaitsti seda ähvardajat, kes lubas ähvarduse ära koristada.”*

M_40 rääkis, kuidas tema ja kolleegi andmed jõudsid rahvusvahelisse neonatside foorumisse. Postitus on seal siiani üleval ja politsei ei saanud neid kuidagi aidata. Ka sel juhul ei kaitstud ajakirjanikku, sest olukord ei eskaleerunud füüsiliseks.

M_40: “Sinna pandi kirja, ma ei tea, minu ema nimi, kodused aadressid, perekonnaliikmed. /—/ Selle puhul me andsime Eestis politseile teada, aga politseil polnud sellega väga midagi teha kuna see ei ole Eesti foorum ja siis nad võtsid selle lihtsalt teadmiseks.”

Ajakirjanikud arutlesid, kuidas saaks vähendada personaalseid rünnakuid ajakirjanike vastu. Välja pakuti kommentaariumite tugevamat modereerimist või lausa sulgemist polariseerivate teemade puhul, koolitusi, kuidas enda privaatsset teavet kaitsta ning jõulisemat sekkumist seoses ähvardustega politseilt.

4.2 Füüsiline turvalisus ja võimalikud ohud

Toimetustesse on mitmel korral võõras ja halvimal juhul ajakirjanike sõnul silmnähtavalt ebastabiilne (kas siis joobes või reaalsuskontrolli kaotanud) inimene sisse tunginud. Kõige ohtlikumad ongi ajakirjanike sõnul vaimselt ebastabiilsed ja joobes inimesed, sest võivad käituda ettearvamatult. Inimesed, kes on ajakirjanike hinnangul kirjutatu peale lihtsalt pahased annab vahel vestlusega maha rahustada. Ajakirjanikud avaldasid muret, et kuigi neil on mõningad turvaelemendid nagu kiibistatud ukсед, siis tegelikult mingit turvakontrolli selle üle, kes toimetusse siseneb ei ole. Mõnes Eesti toimetuses on ka valvur, kuid turvamehi mitte, mis tähendab, et võõra inimese sissetungimisel peab ajakirjanik ohuga iseseisvalt hakkama saama.

Teiste riikide toimetuste turvameetmetega kursis olevad ajakirjanikud rääkisid, et mujal on kasutusel turvameetmed nagu dokumendiga tuvastamine, metallidetektorid, turvamehed,

külastele eraldi pääsmed jne. See tähendab, et ajakirjanike ja toimetuse turvalisusele pööratakse rohkem ja sügavamalt tähelepanu kui Eestis. Samas pole Eestis ka juhtunud midagi sellist, nagu nt Prantsusmaal (Charlie Hebdo juhtum).

Ajakirjanikud rääkisid, et üldiselt on Eesti muu maailmaga võrreldes turvaline, kuid see ei tähenda, et ohtu uurivatele ajakirjanikele pole. Kõik ajakirjanikud teadsid rääkida teistest riikidest, kuidas uurivaid ajakirjanikke, jälgitakse, ähvardatakse või isegi tapetakse. Ajakirjanikud tõid välja, et aastate jooksul on ühiskond lõhestunud ning see on muutnud suhtumist ajakirjanikesse. Rahvusvahelisi koostöid tegevad uurivad ajakirjanikud teadsid rääkida, et on ka selliseid ajakirjanikke, kes jätavad koosolekutel telefonid ruumist välja ja suhtlevad turvalisuse eesmärgil ainult krüpteeritult, mis Eestis pole kuigi tavapärane.

N_53: "Kindlasti oli hull muutus EKRE valitsusajal. Siis läksid rünnakud täiesti hulluks ja intensiivseks. Hakkas see narratiiv, et sa oled mingi noor loll naine ja mehed [meesajakirjanikud] said seda, et nad on lihtsalt rumalad. See oli see esimene laine, teine laine oli koroon, kus ka inimestel katus täiesti sõitma hakkas ja polariseerumine toimus uuesti. Sõda [Venemaa täieulatuslik sõda Ukraina vastu] tekitas ka minu meelest polariseerumise, kuid mitte nii tugeva."

Ajakirjanikud tihti õpivad toimetuse turvalisuse nõrkustest alles siis kui ohtlik olukord on juba käes. Nagu eelnevalt mainitud, siis mõned olukorrad lahenevad vestlusega ning toimetusesse tunginud inimene kuulatakse ära, rahustatakse maha ning saadetakse minema, kuid on ette tulnud ka rängemaid olukordi, kus ajakirjanik oleks vajanud toimetusest lisakaitset.

M_54: "Meile tuli tööle nende mingi lööma-, ja relvamees, kes otsis mind ja pressis ennast reklaamiosakonna kaudu sisse. Peale seda oli meil tööl mõnda aega turvamees, ma sain endale keskkriminaalpolitseist kontaktisiku ja mul keelati mõneks ajaks Tallinnasse tulla, sest ma sain päris palju ähvardusi ka."

Ka M_54 kolleegid mäletavad olukorda ning hindavad toimetuse tegutsemist pärast juhtumit õigeks, sest paar nädalat oli toimetuses turvamees ning ajakirjanikud pidid kasutama majja sisenedes ja väljudes kõrval- ja tagauksi, kuid taunisid puudulikke turvameetmeid ja väljendasid pahameelt, et selline olukord juhtuda sai. Hiljem pandi toimetuse ustele ja

liftidesse võimalus vaid kiibiga sisenemiseks, et vältida võõraste sisse saamist, kuid pikaajalisi turvatöötajaid ei palgatud. Nüüd M_54 enam sellist artiklit saadud kogemuse pärast ei kirjutaks, kuid vajalikku toimetusepoolset ettevalmistust ohtlikest temadest või inimestest kirjutades ta polnud saanud.

*M_54: “See artikkel, mille peale **** ventilaatoritesse lendas, ma ei kirjutaks tänapäeval oma nime alt sellist artiklit. Lollus oli minupoolne ja eks see lollus oli ka tõenäoliselt ettevalmistatamusest, et lihtsalt lendasin uljalt peale ja ei andnud endale väga täpselt aru, mis ma teen ja tagajärjed tulid hiljem.”*

Intervjuudest selgus, et enamikud ajakirjanikud olid kokku puutunud füüsilise vägivalda ähvardustega või isegi füüsilise vägivaldaga, kuid nad kollektiivselt pisendasid enda kogemusi, ei võtnud rünnakuid kuigi tõsiselt või pöörasid need naljaks. Üks meesajakirjanik rääkis, et osales toimetuse ukse taga ahistajaga rüseluses, kuid ei võtnud seda kuigi tõsiselt, sest see juhtus aastaid tagasi ning rüselus polnud tema hinnangul tõsine. Siiski väljendasid ajakirjanikud, et füüsilise vägivaldaga ähvardamine on emotsionaalselt ülekohtune, sest teevad vaid oma tööd.

M_51: “Üks hull avaldas raamatu /—/ ja siis mulle on seal pühendatud põhjalik lõik, milles ta räägib, et ta on mind jälitanud ja ta teab, kus ma elan. Aga ta ütles, et ta jätab mu ellu, ehkki ta mind jälitas, eks ole.”

M_52 rääkis, et ka teda ähvardas emotsionaalselt ebastabiilne allikas, kellel oli ajalugu vägivaldaga, tapmisega: “/—/ selgus, et tegemist on ikkagi täieliku petisega. Tema lubas mind maha tappa, mu lähedased maha tappa ja meie haua peal tantsida. Ja noh, see on tsitaat, eks ju. Ja ta konkreetselt lasigi ühe oma tüdrukõbra korteri ukse ja auto põlema panna.”

Mitmed ajakirjanikud mainisid, et kuna ähvardused ei piirdu ainult nendega, vaid on suunatud ka pere ja lähedaste pihta, siis on nad muutunud peale laste saamist või vanemaks saamist ettevaatlikumaks. Näiteks on nad teadlikumad, mida nad sotsiaalmeediasse postitavad. Mitmed ajakirjanikud rääkisid, et on sotsiaalmeedias valinud kõige privaatsamad seadistused, paluvad inimestel endast või perest pilte mitte postitada või neid pildile märkida ning hoiduvad sellest ka ise. Üks ajakirjanik rääkis, et ei postita mitte kunagi reaalselt pilte vältimaks, et inimesed teaksid tema asukohta.

N_53: “Tegelikult sinu lähedased ei ole ka ju kaitstud, et mind täitsa huvitab, millal on see hetk, kui ajakirjaniku laps kaasa võetakse, sest ma arvan, et see tuleb varem või hiljem Eestis ka ära.”

Ähvardused on tavapärased ja räigemate ähvardustega pöördutakse politseisse. Toimetuste turvakäitumised on erinevad. Mõnel toimetusel on reeglistik, kelle poole ähvarduste ilmnemisel pöörduda, kuid enamasti jääb see ajakirjaniku enda otsustada. Ajakirjanikud rääkisid, et proovivad ähvardusi mitte isiklikult võtta ja neid nähakse ühe osana ajakirjaniku tööst.

Ajakirjanikud räägivad omavahel saadud ähvardustest ja küsivad teistelt nõu, kuid ka see viib oma olukorra pisendamiseni, sest ajakirjanikud sisendavad endale, et kuuldud lood on hullemad kui see, millega nemad tegelevad. Proovitakse ähvardustega harjuda või neid ignoreerida.

M_50: “Minul ei läinud see kunagi füüsiliseks ning ma pole temaga (ajakirjanike süstemaatiline ahistaja) päriselus kokku puutunud. Kõige karmimad laused olid umbes sellised, kus mu kodutänavat on nimetatud ja et kui tänaval näen, siis saad kannaga näkku või midagi. Teiste episoodid olid lihtsalt nii palju kangemad. Alates sellest, et kellelegi lapsele umbes kuskil spordikeskuses või poes läheneti ja mingid sellised kommentaarid, et inimene istub õhtul kodus, vaatab televiisorit, läheb, võtab külmkapist õlle ja siis talle tuleb sõnum selle peale, et ära joo õlut.”

Ajakirjanik käis siiski kohtus ütlusi andmas ning sai ahistajale lähenemiskeelu, kuid sellest rääkides ütles ta, et tegi seda pigem teiste inimeste heaoluks, keda veel ahistati. Ise ta ennast ohustatuna ei tundnud.

4.3 Küberturvalisus

M_40 sõnul algab turvalisus küberhügieenist ja -turvalisusest. Kõik paroolid peavad olema võimalikult keerulised, vajalik on ka kahefaktoriline autentimine ja teadlik sotsiaalmeedia kasutamine. Lisaks on ta viinud mõned asjad kõrgemale kui ettevõtte standard. Näiteks

kasutab ta tihti koostöös kolleegidega ametliku suhtluskanali asemel turvalisemat suhtluskanalit.

M_40: “Ma ei taha kõlada kuidagi üleolevalt, aga ma arvan, et minu mure tegelikult on see, et ma tahan, et kogu toimetust sellest [küberturvalisusest] aru saaks. Ma ei pea silmas ainult uurivat toimetust. See kõlab trafaretselt, aga toimetust on ainult nii tugev kui nõrgim lüli ketis, üks ole. Kui kuskil on inimesed, kes lasevad võõrad sisse, ei küsi küsimusi, kasutavad ettevõtte võrkudes paroole nagu tere123 ja nii edasi, siis panevad nad enda kolleegid riski alla.”

Enamasti suhtuvad ajakirjanikud aga küberturvalisusse veel kergekäeliselt. Usaldatakse IT-osakonda, tuntakse võltsturvalisust (“kunagi enne pole minuga midagi juhtunud”) või puudub turvarutiin. Ajakirjanikud rääkisid, et palju on kinni ka teadmatuses ja harjumustes ning tunnistasid, et on küberturvalisusega vahel laisad, sest see võtab rohkem aega ja muudab elu keerulisemaks.

Tavaliselt helistavad ajakirjanikud allikatele oma tavanumbrilt või toimetuse telefoniga, kuid kasutatakse ka Signalit, Telegrammi, Protonit, Whatsappi jne. Olulisematel kohtumistel jätavad mõned ajakirjanikud telefoni eemale, et poleks võimalust pealtkuulamiseks. Väga tundlik info edastatakse vaid paber kandjal või mä lupulgal, mis hiljem hävitatakse. Siiski ei loo ajakirjanikud endale illusioone ning mainivad, et mingi piirini on loogiline ettevaatlik olla, aga kui tegemist on spetsialistiga või andeka häkkeriga saab ta infole ligi ilmselt niikuinii.

M_41: “[Toimetuse nimi turvalisuse eesmärgil eemaldatud] on kogu aeg küberrünnakute all. Tõenäoliselt Venemaa poolt, aga noh, ma ise neid detaile ei tea. Ma tean seda, et iga natukese aja tagant tuleb meile teade selle kohta, et veebilehte rünnatakse.”

Lisaks kollektiivsele küberrünnakule puutuvad ajakirjanikud kokku ka personaalsete rünnakutega. Mitu ajakirjanikku tõid välja, et neile on tulnud peale artiklite avaldamist teateid, et nende kontode paroole proovitakse uuendada.

M_41: “Minu kohta loodi dokument, kuhu koguti erinevaid andmeid minu kohta. Võib-olla kõige üllatavam oligi, neil oli minu seadmete nimekiri: Lenovo tahvelarvuti, Samsungi

telefon, Ericssoni töötelefon. Ja mis ma veel märkasin oli, et samal ajal hakati minu Facebooki ja Google kontode parooli uuendama ja prooviti kasutajakontosid resettida.”

Ajakirjanike turvatavad ja -käitumised olid seinast-seina. Turvameetmetega rohkem kursis olevad või tihedalt rahvusvahelist koostööd tegevad ajakirjanikud töid rohkem välja viise, kuidas nad ennast kaitsevad ning olid rohkem mures küberrünnakute pärast.

4.4 Ajakirjanike kohtusse kaebamine vaigistamise eesmärgil

Uurivad ajakirjanikud on tundnud omal nahal kohtusse kaebamist või juriidiliste sammudega hirmutamist vaigistamise eesmärgil. Juriidiliste sammude alla võib lugeda näiteks nõudekirja saatmise otse ajakirjanikule või toimetusele, ähvardades kohtuga või rahalise trahviga. Eraldi toodi välja, et järjest rohkem kaebatakse kohtusse üksikuid ajakirjanikke, mis võib viia enesetsensuurini.

M_52: “Üheksakümnendatel võis ette tulla olukordi, kus võis lugeda reaalseks, mingisugust füüsilist ohtu või ähvardati füüsilise vägivallaga. Tänapäeval on pika puuga kõige valdavam osa nendest erinevatest probleemidest ja survestamist seotud erinevate juriidiliste menetlustega ja advokaatidega. Kui vanasti saadeti sulle kaela jämeda kaela ja kuldketiga tüüp, kes ütles, et ta viib su Männiku karjääri, siis täna tuleb hästi tasustatud, väga viisakalt riides advokaat, kes lihtsalt uputab su sama sügavale sinna karjääri, aga hoopis teistsuguses võtmes.”

Mitmed ajakirjanikud rääkisid, et artiklid, mis kunagi saajaprotsendiliselt avaldati, jäävad nüüd kohtusse kaebamise kartuse tõttu avaldamata. Kümmekond aastat tagasi avaldati rohkem artikleid klausliga, et toimetuse andmetel on midagi juhtunud. Nüüd aga tunnevad ajakirjanikud vajadust, et iga sõna jaoks oleks sada protsenti olemas kirjalik tõend, et ajakirjaniku vastu ei esitataks hagi või kui esitatakse, siis saab ta ennast kaitsta.

Üldiselt rääkisid ajakirjanikud, et on rahul toimetusepoolse toetusega juriidilises kaitses, sest toimetused on siiani maksnud kinni ajakirjanike või toimetuse vastu esitatud hagid n-ö heas usus (töölepingus sellist lubadust ei ole). Siiski tunnevad nad muret üha sagedasema trendi ehk üksikute ajakirjanike kohtusse kaebamise ees ning on sellepärast artiklite kirjutamisel senisest ettevaatlikumad. Ajakirjanike sõnul on ka hagide arv ajas kasvanud ning

ajakirjanikke hagetakse kergekäeliselt. Potentsiaalse hagimisohuga artikleid kirjutamisel vaadatakse fakte ja sõnu veelgi kõrgema standardiga.

See tähendab, et kontroll on väga detailne. Selline praktika võtab ajakirjanikelt aga loovuse. Tekst võib mõjuda bürokraatliku ja kuivana, sest ajakirjanikud ei saa keelega mängida kui iga värvikam sõna võib viia pressinõukogusse või kohtusse.

M_41: "Rahvusvaheliste projektide puhul on selleks väga detailne faktikontroll, kus sul mitte iga lause, vaid iga silp vaadatakse väga kõrgete standarditega üle. Lõpuks kui sul on tekst valmis, on seal 300 joonealust märkust, et näidata, kust iga lause, iga silp tuleb. Kahju küll tunnistada, sest tegelikult peaks kõik lood sellise standardiga valmima, aga valmivad ikkagi sellise standardiga tavaliselt lood, mille puhul on suurem tõenäosus, et neid hagetakse."

Kahjuks on jäänud mõni ajakirjanik probleemiga üksi. M_51 rääkis, kuidas tema ülemused võtsid veebist maha artikli, mida ta nädalaid kirjutas, sest kartsid ühe kuulsa ärimehe [nimi eemaldatud] advokaate. Ajakirjaniku sõnul oli ärimees ka varem ajakirjanikke vaigistamise eesmärgil kohtusse kaebanud ning toimetuse oli sellest teadlik.

M_51: "Lugu ilmus ja /—/ (nimi eemaldatud) advokaatidelt tuli mitmekümneleheküljeline nõue ebaõigete väidete ümberlükkamiseks, aga mina jäin endale kindlaks, et kõik, mis selles loos on, on sulatõsi. See lõppes sellega, et /—/ (toimetuse nimi eemaldatud) juhtkond eemaldas selle artikli minuga konsulteerimata veebist. Paberil ta vist ilmus, aga see oli selline olukord, kus ma tundsin, et minust on räigelt üle sõidetud."

Sellel juhul tsenseeris ülemus oma ajakirjanikku. Hiljem läksid ajakirjaniku jutul suhted ülemusega risti, mis lõppes sellega, et juht koliti teise osakonda. Ajakirjanikud ootavad toimetusest toetust ja usaldust ning enda toimetuse poolt ajakirjaniku tsenseerimine mõjub negatiivselt töökultuurile ja usaldusele. Selline käitumine otsese ülemuse poolt jätab ajakirjanikule mulje, et lisaks allika vaigistamise eesmärgil kohtusse kaebamisele vaigistab teda ka tema enda tööandja.

4.5 Töövõtted enesekaitseks

Väga tundlike teemadega on mõnes toimetuses kokkulepe, et artiklid lähevad välja kui need on toimetuse ja peatoimetajaga kooskõlastatud. Lihtsalt osakonna juhust keeruliste teemade puhul ei piisa. Samuti avaldatakse mõned artiklid toimetuse nimega või mitme ajakirjaniku nimega, et vältida vastutuse koondumist ühele ajakirjanikule. Tundlike teemadega välditakse ka nende internetisuhtluses mainimist või arutamist, et kaitsta ennast ja allikaid.

N_49: "Füüsilise info edastamine kui on selline salajane infot, siis ikka kas mälu pulgaga või paber kandjal. Pärast saab need ära kustutada või hävitada. Ma kirjutan informatsiooni üles märkmikusse ja ei viska eramu prügikasti, vaid siis pärast reeglina põletan maal lõkkes ära, aga see on taaskord tegelikult enda allikate kaitseks ka."

Olenevalt teemadest on ajakirjanikel välja kujunenud enda ning toimetusesisesed turvakäitumised. Uurivad ajakirjanikud käivad tihti lugusid tegemas kohapeal ning enamikud rääkisid, et neil on olnud olukordi, milles peab ennatlikult ja üksikasjalikult läbi mõtlema, milline on turvaline käitumine ja kuidas riske maandada.

M_40: "Enne sõda näiteks käisin välismaalasest kolleegiga [tsitaadist on anonüümsuse tagamiseks eemaldatud viited kohtadele ja inimestele, mis aitaks inimest tuvastada] palgasõdurite kodudele koputamast kodude ustele, et rääkida nende pereliikmetega, sellest, kuidas mis iganes nende lähedastest on saanud palgasõdurid ja sõjakurjategijad. See oli kindlasti üks koht, kus teadlikult mõtlesime nagu turvataktika läbi."

Ajakirjanikud rääkisid, et peavad üha rohkem enda seljatagust kaitsma telefonikõnede ja vestluste salvestamisega. Seoses andmekaitsega ei saa kasutada enam rakendusi, mida varem kõnesalvestuseks kasutati. Mõned eelistavad siiani diktofoni, kuid olenemata vahendist nõustuvad ajakirjanikud, et tänapäeval peab igast vestlusest tõestus olema olema.

M_50: "Nüüd ma pean iga kord enne läbi mõtlema, kuidas saaksin kõne samal hetkel salvestada kui ma kellelegi nii-öelda kriitilise tähtsuse ja potentsiaaliga allikale helistan, kellega on kahtlus, et ta hakkab pärast meiega väga tugevalt vaidlema. Ma ei saa seda teha suvaliselt umbes Rimi kassajärjekorras, nii nagu varem võis teha, sest kõik kõned olid salvestatud. See on hästi tüütu."

Kergekäeline ja vaigistamise eesmärgil ajakirjanike kohtusse kaebamine võib viia enesetsensuurini. Nii jäävad tundlikud ja ohtlikud, kuid väga olulised teemad kajastamata. See aga on ohtlik demokraatia toimimisele, sest tsenseerimata (ka enesetsensuur) ajakirjandus on üks demokraatia alustalasid.

4.6 Toimetuse toetus

Eesti toimetused võtavad mujalt maailmast juhiseid, kuidas toimetusi turvalisemaks muuta ning enamasti on tänapäeval toimetusse sisenemine reguleeritud. Vaja on kas kaarti või kiipi, et majja sisse saada ning ühes toimetuses ei saa ajakirjanikud liikuda ka toimetuste vaheliselt. Ajakirjanikud tunnistasid, et vahel on nendega liftis siiski võõrad inimesed, sest toimetused on nii suured ja kõik ei tea kõiki ning nii võib toimetusse sattuda ka sissetungijaid. Samuti on ühes toimetuses paanikanupud, aga ajakirjanikke intervjuuerides selgus, et mõni ei tea, kus need toimetuses asuvad.

N_49: “Meil on nüüd turvamehe või turvafirma väljakutsumise nupud uste juures, aga kuna toimetus on nii suur, siis võib-olla ei piisa sellest, et need ainult seal on, aga mul pole õrna aimugi, kas neid on kuskil veel. Aga nad on olemas ja vahel on neid kogemata kasutatud ja turvameeskond kohale kutsutud. Hästi kiiresti on kohale tulnud ka, mis on tegelikult igati positiivne.”

Lisaks füüsilisele turvalisusele pakuvad mõned toimetused vajadusel ka psühholoogilist abi. Ajakirjanike sõnul on aga siiani abi küsimine tabu ning tihti ei julge ajakirjanikud enda probleemidest rääkida, kartes et neid vaadatakse nõrkade või imelikena. Siiski tunnistavad nad, et ajakirjaniku töö on ka ilma ähvardusteta väga stressirohke ja psühholoogilise abi kättesaadavus on hädavajalik.

N_49: “Meil oli mingisugune programm, et kes tahtis, sai minna ja mured ära rääkida. Minul ei ole seda vaja läinud, võib-olla on mul lihtsalt hästi tugev psüühika. Olen oma asjadega kuidagi hakkama saanud, kaasa arvatud nende ebameeldivate netikommentaaride, e-mailide või telefonikõnedega. Et jah, lähevad hinge küll, aga praegu lähevad, hiljem on meelest läinud. Muidu seda tööd teha ei saaks lihtsalt.”

Toimetused on küll pakkunud küber ja füüsilise turvalisuse koolitusi, kuid pigem on need jäänud baasteadmiste tasemele ning süvakoolitusi ajakirjanikud saanud pole. See pole siiski vaid toimetuse õlul, et ajakirjanikud pole korralikku väljaõpet saanud, sest mõned ajakirjanikud tunnistasid, et küberturvalisuse koolitused pole eriti huvitavad, neid ei võeta kuigi tõsiselt ning ajakirjaniku juba kiire töötempo juurde ei taheta endale lisakohustusi võtta. Koolitused peaksid maksimaalse osaluse eesmärgil tulema tööajast, aga ajakirjanike rohkuse ja hektiliste graafikute pärast on väga keeruline leida toimetusesiseselt ühist aega.

Pigem lähenetakse toimetuses ohtudele üksikisiku- ja juhtumipõhiselt. Kui ajakirjanik saab artikli pärast ahistavaid või solvavaid kommentaare, saab ta nendest rääkida oma otsese ülemuse või peatoimetajaga ning räägimate ähvardustega pöörduakse ka politseisse.

M_41: "Vahetule ülemusele või toimetuse juhile kurdad kõigepealt ja siis me koos jälle mõtleme lahendusi. Ja kui ma pidin politseisse avalduse tegema, siis otsustasime seda koos enda ülemusega teha, mitte ei tegelema ma sellega üksi."

Küberturvalisuse eest vastutab toimetustes lisaks ajakirjanikele ka IT-osakond. Kuna toimetused on kõrgendatud riskiga asutused ja küberrünnaku puhul ei tohi süsteem kokku joosta, siis käib IT-osakond ajakirjanikele peale, et nad oleksid valvsad. Mõni toimetuse uuendab ka turvareegleid, tuletab töötajatele meelde, et nad peaksid parooli vahetama, mitte avama kahtlaseid linke jne.

4.7 Ajakirjanike ootused muutusteks toimetustes

Ajakirjanike hinnangul on toimetused turvameetmetega juhtumitest paar sammu maas. Turvameetmed tehakse karmimaks alles siis kui midagi halba juhtub. Ajakirjanike sõnul on puudust ennetamisest.

M_40: "Me reageerime siis, kui mingi pauk käib ja saame aru, mis oleks võinud või pidanud olema. Mitte, et võtame natukene kangemad meetmed selleks, et neid asju üldse ei juhtuks. Kaks aastat tagasi kirjutas [nimi eemaldatud] ühest rängas juhtumist [konfidentsiaalsuse tagamisel detailid eemaldatud] ja peale artikli avaldamist tulid selle tapja sõbrad ja kamraadid toimetusse õigust nõudma. Toona ettevõtte käitus õigesti. Kutsuti kohe kohale G4S,

kes siin kaks nädalat valvet pidas. Väga akuutses olukorras nad käitusid õigesti, aga tõde on see, et need kutid poleks tohtinud mitte kuidagi toimetusse sisse saada.”

Eestist arenenumates toimetustes on olemas ka turvajuhid, kes vastutavad nii toimetuse füüsilise turvalisuse eest kui ka selle eest, mis reporterite ja ajakirjanikega väljaspool toimetuse ruume toimub, selle hulgas näiteks erinevad sõidud konfliktipiirkondadesse. Eestis pole toimetustes isegi turvamehi, rääkimata turvajuhtidest.

N_53: “Kindlasti oleks vaja kaitsekoolitust, et kui päriselt on oht kellegagi füüsiliseks konfliktiks. See ei tule kasuks ainult siis kui keegi sind päriselt ründab vaid ka välismaal. Pluss ajakirjanduse ju kajastab igasuguseid meeleavaldusi, seega on sellised oskused vajalikud. Järgmisena kindlasti igasugune e-maili hügieen, kuidas mingisuguseid faile hoiustada, saata, edastada ja krüpteerida.”

Lisaks oleks toimetustes vaja lisaks enesekaitse koolitusele ka paika pandud turvaplaani, kuidas käituda kui tööarvutisse sisse häkitakse, millal vältida arvuti võrgu ühendamist avalikus kohas, kuidas vältida kohtusse kaebamist või mida teha kui on juba kaebatud, millal pöörduda politseisse, kuidas sotsiaalmeedias võimalikult väike jälg maha jätta või vastupidi, vajadusel see üles leida jne.

N_52 “Ähvarduse puhul teen kohe teen teatest kuvatõmmise, sest tihti on see avades juba ära kustutatud. Siis saadan need enda otsesele ülemusele edasi meilile. Kuidagi on saanud harjumuseks ka see, et kui ähvardus on tõsine või konkreetne, mitte lihtsalt mingit, “ah sa oled loll”, siis pöördun juba politseisse.”

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järgnevas peatükis lähtun uurimisküsimustest ning võttes aluseks ankeetküsitluse ning läbiviidud intervjuud teen peamised järeldused. Tuginedes teoreetiliste lähtekohtadele, varasematele uuringutele eesti ja välismaa teadusartiklitele ning pakun edasisi võimalikke uurimissuundi.

5.1 Järeldused

Võttes arvesse intervjuudest saadud tulemusi ja varasemaid uuringuid teen peamised järeldused ning seostan neid varasemate teoreetiliste lähtekohtadega. Lähtun uurimisküsimustele vastamisel varasemast järjekorrast.

1. Milliseid ohtusid uurivad ajakirjanikud Eestis tunnetavad ja kogevad?

Uurivad ajakirjanikud tõid välja neli peamist ohtu: küberrünnakud, füüsiline oht, juriidiline karistamine vaigistamise eesmärgil ning oht vaimsele tervisele. Kõige tihedamalt puutusid ajakirjanikud kokku ahistavate või ähvardavate kommentaaridega ja sõnumitega sotsiaalmeedias või jagati sotsiaalmeedias nende personaalset teavet nagu kodune aadress, isiklik telefoninumber, lähedaste nimed jne (vt peatükk 4.1).

Otsest regulatsiooni, millal peab ähvardustest ja ahistamisest otsest ülemust või politseid teavitama üheski toimetuses polnud. Ajakirjanik peab iseseisvalt või kolleegide ja/või ülemuse nõul hindama olukorra tõsidust ning astuma järgmised sammud, mis võib olla kas politseisse teatamine või ahistamise ignoreerimine. Paljud ajakirjanikud otsustavad ahistavaid ja ähvardavaid sõnumeid ignoreerida mitmel põhjusel. Esiteks ei taha nad paista kolleegidest nõrgemad või pisendavad enda olukorda teiste kogemusi kuulates. Teiseks ei saa tihti Eesti politsei ähvardustega midagi peale hakata, sest ähvardus ei tähenda otsest füüsilist ohtu ajakirjanikule. Mitme ajakirjaniku kogemusel ütles politsei, et võtavad ähvardused teadmiseks, kuid olukorra mitte eskaleerumisel nad aidata ei saa. Samuti öeldi neile, et ajakirjaniku talumiskohustus ongi tavainimesest kõrgem.

Füüsilise ohu korral saab Eesti politsei sekkuda. Mitmetel juhtudel on toimetustesse sisse tunginud võõras inimene, kes enamikel juhtudel on ebastabiilne, joobes, või lihtsalt

ajakirjaniku peale vihane. Vahel aitab sissetungijaga rääkimine ning ära kuulamine, kuid on ka rängemaid olukordi, kus toimetusse on sisse tunginud inimene, kes on varasemalt ajakirjanikku ähvardanud füüsilise vägivallega. Kuigi Eesti toimetused on kiibistatud või kaardistatud, siis on võõrastel ikkagi võimalik sisse saada, sest iga ajakirjanik ei kontrolli, kes temaga liftis on või keda ta uksest sisse laseb. Üheski toimetuses pole turvameest, kes saaks ohu tekkel kiiresti vahele astuda.

Paljud staažikamad ajakirjanikud töid peamise ohuna välja ajakirjanike kohtusse kaebamise vaigistamise eesmärgil. Kui varem sai avaldada artikli vajadusel klausliga “toimetusele teada”, siis tänapäeval tehakse seda ka väga uudisväärtuslike ja oluliste teemade puhul haruharva, et vältida kohtuvahelt käimist. Samuti on hakatud kohtusse kaebama ajakirjanikke massiliselt üksikisikuna (vt peatükk 4.4). See paneb vastutuse üksiku ajakirjaniku õlule ja nii võib ajakirjanik hakata tundlikke teemasid alateadlikult või teadlikult vältima. See on aga oht demokraatia toimimisele, sest enesetsensuur pärsib samuti vaba ajakirjandust.

Eesti uurivad ajakirjanikud teevad koostöös ka välisajakirjanikega või kirjutavad rahvusvahelistel teemadel, mille kajastamisel on küberteadlikkus oluline. Näiteks kirjutasid eelnevalt mainitud Panama paberite lekkest (vt peatükk 1.3) ajakirjanikud Holger Roonemaa, Oliver Kund ja Joosep Värk, (Roonemaa jt, 2018). Panama paberite leket seostatakse ajakirjaniku Caruana Galizia ja ICIJ-ga ehk “International Consortium Investigative Journalists” liiduga, kuhu kuulub tänapäeval ka eesti ajakirjanik Holger Roonemaa.

Intervjuudest selgus, et tihedamalt välisriikidega koostööd tegevad ajakirjanikud on rohkem teadlikud küberohtudest ning kaitsevad ennast ka rohkem. Siiski on toimetus vaid nii tugev kui selle nõrgim lüli ning küberohtudega rohkem kursis olevad ajakirjanikud väljendasid soovi, et kõik ajakirjanikud teaksid rohkem ohtudest ja turvalisusest, et nad ei paneks oma kolleege ohtu.

2. Kuidas uurivad ajakirjanikud neid ohtusid mõtestavad ja neile reageerivad või on minevikus reageerinud, et tagada enda turvalisus?

Ajakirjanikud väljendasid, et ohuolukorrad on nende töös tavalised, kuid ohud ja ähvardused on ajas muutunud. Üha enam jõuavad ahistavad kommentaarid ja ähvardused ajakirjanikeni sotsiaalmeedia vahendusel. Kogenumad ja vanemad ajakirjanikud leidsid, et võrgu- ja

võrguvälise ahistamise lahenduseks on kasvatada “paks nahk” (Ivask, 2020: 124). See on individuaalne lähenemine ning probleemi teadlik ignoreerimine, mis viib kollektiivse probleemi pisendamiseni ja vältimiseni.

Räigemate ähvardustega pöörduakse ülemuse või politsei poole, aga ka Eesti politsei käed on jäänud ajakirjanike kaitsmisega lühikeseks. Mitme ajakirjaniku kogemusel ütles politsei neile, et ajakirjaniku talumiskohustus ongi kõrgem ja nii kaua kuni midagi ei juhtu, nad aidata ei saa. Ajakirjanikud ütlesid, et politsei saab aidata siis, kui ähvardused on võimalik oht füüsilisele turvalisusele. Mõnel juhul on ajakirjanik pagendatud töökohast turvalisse keskkonda, määratud lähenemiskeeld või ahistaja üles otsitud, kuid see kehtib vaid ähvarduste puhul, millel on suur tõenäosus, et ohus on ajakirjaniku füüsiline turvalisus või elu.

Ajakirjanikud toonitasid, et kunagi ei tea, millal “pauk ära käib” ja on liiga hilja reageerida. Pigem sooviti ennatlikke tegevusi nii toimetuse kui ka politsei poolt, et tagada enda, kolleegide ja lähedaste ohutus.

3. Kuidas on tööandja ajakirjaniku ohtudele reageerinud või reageerimata jätnud?

Tööandja on ajakirjanike sõnul abi paludes nad ära kuulunud ning võtnud ähvardusi tõsiselt, aidanud politseisse avalduse teha ning mõnes toimetuses on programmid, mis aitavad vaimse tervise probleemidega. Toimetustesse on raskendatud ligipääs. Sisse saab vaid kaardi, kiibi või võtmega, kuid puudu on rangemast kontrollist nagu turvamehed ja tugevam kontroll selle üle, kes toimetusse sisse pääseb.

Üldiselt rääkisid ajakirjanikud, et on rahul toimetusepoolse toetusega juriidilises kaitses, sest toimetused on siiani maksnud ajakirjanike või toimetuse vastu esitatud hagid n-õ heas usus (töölepingus sellist lubadust ei ole). Siiski tunnevad nad muret üha sagedasema trendi ehk üksikute ajakirjanike kohtusse kaebamise ees ning on sellepärast artiklite kirjutamisel senisest ettevaatlikumad.

Mõnel juhul on palunud ülemus ajakirjanikul teksti lahjemaks kirjutada ja ühel juhul ka eemaldanud artikli veebist ajakirjanikult luba küsimata, sest kartis kohtuhagi. Ajakirjaniku

enda sõnul oli kõik, mis artiklis kirjas tõene ning ärimees, kellest ta kirjutas oli ka enne vaigistamise eesmärgil ajakirjanikke kohtusse kaebanud.

Toimetustes on olemas IT-tugi ja kuna meediamajad on kõrgendatud riskiga asutused kehtivad ajakirjanikele nende poolt ette kirjutatud reeglid, et kindlustada enda ja teiste turvalisus. Toimetused on ka pakkunud küber ja füüsilise turvalisuse koolitusi, kuid pigem on need jäänud baasteadmiste tasemele ning süvakoolitusi ajakirjanikud saanud pole. Koolitused peaksid maksimaalse osaluse eesmärgil tulema tööajast, aga ajakirjanike rohkuse ja hektiliste graafikute pärast on väga keeruline leida toimetusesiseselt ühist aega.

Ajakirjanike hinnangul on toimetused turvameetmetega juhtumitest paar sammu maas, ning puudust tuntakse just ennetavatest meetmetest ning kollektiivsest lähenemisest. Toimetustesse võiks võõrastel sissesaamine olla veel rohkem raskendatud, psühholoogiline abi kättesaadavam, rohkem koolitusi jne (vt peatükki 4.7).

Teiste riikide toimetustega võrreldes pole Eestis turvamehi ega turvajuhte, kes saaksid probleemile läheneda vajadusel koheselt ja strateegilist. Kuigi ühe toimetuses on paanikanupud asuvad need vaid uste juures ning toimetused on väga suured. Siiski tuleb neid vajutades abi kohale kiiresti, mis on positiivne, aga kui toimetusse tungib sisse isik, kes on ohtlik, siis võib abi hiljaks jääda.

5.2 Diskussioon

Kõige olulisemaks pean asjaolu, et toimetused ei toeta ajakirjanikke väljatöötatud tugisüsteemiga või ennetava nõuga, kuidas ahistaja, füüsilise- ja küberrünnaku või muu agressiooni korral käituda. Pigem lähenetakse üksikjuhtumipõhiselt ning puudu jääb kollektiivsest lähenemisest ning juhtumeid võetakse tõsiselt vaid siis kui midagi halba juhtub. Peaaegu üldse ei keskenduta ennetamisele ning ajakirjanike harimisele, kuidas peale ignoreerimise (“paks nahk”) probleemidega toime tulla. Ajakirjanikud õpivad tööd tehes ning enda ja kolleegide vigadest ja ohtlikest olukordadest.

Rohkem tundsid oma turvalisuse pärast muret noored ja naissoost ajakirjanikud. Nais ajakirjanikega kaasnes lisaks ahistavatele ja ähvardavatele kommentaaridele ka negatiivsed märkused ning hoiakud nende soo vastu. Neid tembeldatakse meestest nõrgemateks ja

ebakompetentsemateks, mis viib jällegi ahistamise ignoreerimise ja pisendamiseni, sest ei julgeta paista teistest nõrgemana.

Staažikamad ajakirjanikud, kes töötasid ka 90-ndatel töid välja, et füüsiline oht on vähenenud, kuid suurenenud on küberohtude hulk. Ajakirjanikud, kes olid pikemalt ajakirjanduses töötanud oskasid välja tuua ka ajalised muutused. Üha rohkem on liikunud ahistamine sotsiaalmeediasse ja ajakirjanikke vaigistatakse kohtuga ähvardades. Mitte ainult ei pea ajakirjanikud muretsema allikate, vaid ka Eesti prokuratuuri pärast (vt sissejuhatuses Velderi ja Vahteri juhtumit).

Edaspidi saaks uurida näiteks fookusgrupi näol uurivate ajakirjanikega või toimetuse ja ajakirjanikega viia läbi ühised intervjuud, milles ajakirjanikud seletavad milliseid tugisüsteeme toimetused veel rakendada võiksid. Samuti saab uurida, miks pole ohtudega süsteemseid eeskirju, mille järgi saaks ajakirjanik käituda. Siis saaks fookusgrupina erinevate meediamajade toimetuste juhte intervjuerides, kas tugisüsteemi loomine oleks toimetuste üleselt võimalik ning mis seda takistab.

Samuti saaks uurida toimetuse poolseid vastuseid seoses ajakirjanikega turvalisuse ja kaitse meetmetega. Siis peaks intervjuerima toimetuste juhte ning IT-osakonda. Praeguses bakalaureusetöös on uuritud vaid uurivate ajakirjanike taju enda turvalisusele ning antud ülevaade nende kasutatavatest turvameetmetest ja abist, mis nemad toimetuse poolt saanud on.

5.3 Meetodi kriitika

Kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi kriitikaks peetakse selle ebatäpsuse tõttu, sest inimeste kogemusi ei saa skaalale panna (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Siiski oli kvalitatiivne sisuanalüüs minu töö puhul kõige mõistlikum uurimismeetod, sest ajakirjanike kogemused erinesid ning poolstruktureeritud intervjuud võimaldasid mul keskenduda igale uurivale ajakirjanikule individuaalselt ning pärast kodeerides leida sarnasused. Kvantitatiivselt saaks uurida sarnase teema puhul näiteks kui palju küberrünnakute hulka Eesti meediamajadele või ahistavate kommentaaride ja ähvarduste hulka soopõhiselt.

Juhendaja andis mulle nii ankeetküsitluse kui ka intervjuukava valmis kujul, mis võis minu enda loovust pärssida. Seda juhendajaga arutades pakkus ta välja, et teeksin intervjuukavas

iseseisvalt olenevalt olukorrast muudatusi, mida ma ka tegin. See võimaldas mul sama katusteema all koguda kokku personaalseid lugusid, mis tulemustes välja tõin.

Töös lubasin ajakirjanikele konfidentsiaalsust. Saime juhendajaga kohe enne intervjuusid aru, et anonüümsust ma pakkuda ei saa, sest Eestis pole väga palju ajakirjanikke ja kuigi proovisin kogemustest välja jätta kõik, mis võiks loo ja kindla ajakirjaniku kokku viia, siis toimetustega tuttav lugeja suudab kindlasti mõningad seosed teha. Sellega kaasnes ka minupoolne vastutus jätta välja mõned lood või loo osad, mis olid väga detailsed ning ma poleks suutnud ajakirjanikule nii konfidentsiaalsust tagada.

Kuna intervjueerisin juhendajaga kokku vaid kümmet ajakirjanikku, mis Eesti uurivate ajakirjanike hulgas küll arvestatav arv, siis pole võimalik suuri järeldusi töös teha.

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli kaardistada erinevad ohud uurivatele ajakirjanikele. Peamised ohud, mis kirjanduse ülevaates ja tulemustes välja tõin olid ajakirjaniku ahistamine internetis või telefoni teel, füüsiline oht või füüsilise vägivallaga ajakirjaniku ähvardamine, probleemid küberturvalisusega ja ajakirjanike kohtusse kaebamine vaigistamise eesmärgil. Tulemused kinnitasid, et ka eesti uurivad ajakirjanikud on kohtu puutunud kõigi väljatoodud ohtudega.

Minu valimisse kuulus 10 eesti uurivat ajakirjanikku, kolm naist ja seitse meest. Valisin sihipärase ehk mittetöenäosusliku valimi, kuna eesmärk oli valida vastavalt uurimiseesmärgile ideaalsed küsitletavad (Rämmer, 2014). Kuna Eestis pole väga palju uurivaid ajakirjanikke, siis võtsin nendega otse ühendust ja palusin nende abi. Ajakirjanikud olid oma tihedate graafikute juures väga vastutulelikud ning ma ei saanud ühtegi eitavat vastust.

Uurivatelt ajakirjanikelt küsisin peamiselt nelja erineva teema kohta: tunnetatavad riskid ja mured, millega nad kokku puutuvad, milliseid ohutus- ja turvalahendusi nad kasutavad, kust ja kuidas nad neid praktikaid on õppinud ja milline on toimetuste tugi. Kõigepealt täitsid nad ankeetküsitluse ja siis viisin nendega läbi poolstruktureeritud intervjuud, et saaksin vajadusel mõnele teemale rohkem keskenduda kui teistele (näiteks kui ajakirjanik oli vajanud politsei kaitset, siis rääkisime rohkem sellest).

Lisaks intervjuukavale, mis oli juba olemas küsisin juurde täpsustavaid küsimusi, jätsin mõned küsimused vahele ja muutsin küsimuste järjekorda. Intervjuud olid standardiseerimata ehk intervjuueeritavatel oli võimalik kõikidele küsimustele täiel määral oma sõnadega vastata (Lepik jt, 2014). See oli vajalik sellepärast, et intervjuueeritavatel olid väga erinevad kogemused füüsiliste ja küber ohtudega ning turvatavadega.

Peale intervjuude läbiviimist kodeerisin need ja analüüsisin tulemuste peatükis, diskussioonis ning järeldustes. Bakalaureusetöökaks analüüsisin intervjuusid kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil, mis võimaldas mul analüüsida teksti tervikuna, näha intervjuueeritava mõtete terviklikku mustrit ja/või struktuuri (Kalmus jt, 2015).

SUMMARY

The purpose of my bachelor's thesis was to map the various threats to investigative journalists in Estonia. The main threats that I highlighted in the literature review and results were harassment of journalists on the internet or by phone, physical danger or threatening a journalist with physical violence, problems with cyber security and suing journalists for the purpose of silencing the press. The results confirmed that Estonian investigative journalists have also been exposed to all the mentioned threats.

My sample included 10 Estonian investigative journalists, three women and seven men. I chose purposive or non-probability sampling, as the aim was to select ideal interviewees according to the research objective (Rämmer, 2014). Since there are not many investigative journalists in Estonia, I contacted them directly and asked for their help. The journalists were very accommodating with their busy schedules and I didn't get a single negative answer.

I asked investigative journalists mainly about four different topics: the perceived risks and concerns they face with their profession, what safety and security solutions they use, where and how they learned these practices, and what kind of editorial board support there is. First, they filled out a questionnaire and then I conducted a semi-structured interview with them, so that if necessary I could focus on some topics more than others (for example, if the journalist had needed police protection, we talked more about that).

In addition to the interview plan, which was already there, I asked more clarifying questions, skipped some questions and changed the order of the questions. The interviews were non-standardized, i.e. the interviewees were able to fully answer all questions in their own words (Lepik et al., 2014). This was necessary because the interviewees had very different experiences with physical and cyber threats and security practices.

After conducting the interviews, I coded and analyzed them in the results chapter, discussion and conclusion. For my bachelor's thesis, I analyzed the interviews using the qualitative content analysis method, which allowed me to analyze the text as a whole, to see the complete pattern and/or structure of the interviewee's thoughts (Kalmus et al., 2015).

KASUTATUD KIRJANDUS

Barton, A. ja Storm, H. (2018). Violence and harassment against women in the news media: A global picture. *International women's foundation*. Kasutatud 02.02.2023, <https://www.iwmf.org/wp-content/uploads/2018/06/Violence-and-Harassment-against-Women-in-the-News-Media.pdf>

Chen, G. M., Pain, P., Chen, V. Y., Mekelburg, M., Springer, N. ja Troger, F. (2020). You really have to have a thick skin: A cross-cultural perspective on how online harassment influences female journalists. *Journalism*, 21(7), 877-895, DOI: [10.1177/1464884918768500](https://doi.org/10.1177/1464884918768500)

Clark, M ja Grech, A. (2017). *Journalists under pressure: Unwarranted interference, fear and self-censorship in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe. (2019). Estonia. Kasutatud 02.02.2023, <https://fom.coe.int/en/pays/detail/11709506>

Council of Europe. (2022). Defending Press Freedom in Times of Tension and Conflict. Kasutatud 01.01.2024, <https://rm.coe.int/platform-protection-of-journalists-annual-report-2022/1680a64fe1>

Eesti meediat tabas reede hommikul tugev küberrünnak. (2022). *ERR*, 26. august. Kasutatud 21.04.2024, <https://www.err.ee/1608696460/eesti-meediat-tabas-reede-hommikul-tugev-kuberrunnak>

Fox, J., Cruz, C. ja Lee, JY. (2015). Perpetuating online sexism offline: Anonymity, interactivity, and the effects of sexist hashtags on social media. *Computers in Human Behavior*, 52, 436–442.

Graf, J., Erba, J. ja Harn, R.-W. (2017). The Role of Civility and Anonymity on Perceptions of Online Comments. *Mass Communication and Society*, 20(4), 1-24, DOI: [10.1080/15205436.2016.1274763](https://doi.org/10.1080/15205436.2016.1274763)

Holton, A. E., Bélair-Gagnon, V., Bossio, D. ja Molyneux, L. (2021). “Not Their Fault, but Their Problem”: Organizational Responses to the Online Harassment of Journalists. *Journalism Practice*, 17(1), 1-16, DOI: [10.1080/17512786.2021.1946417](https://doi.org/10.1080/17512786.2021.1946417)

International Consortium of Investigative Journalists. Kasutatud 01.01.2024,

<https://www.icij.org/about/>

Ivask, S. (2020). A way to silence journalists? Estonian female journalists' experiences with harassment and self censorship. *Journalist Safety and Self-Censorship*, 114–129, DOI: 10.4324/9780367810139-8

JÄRELVAADATAV | Eesti Ekspressi Krimifestival: Eesti suurimad kuriteod ja müsteeriumid. (2021). *Eesti Ekspress*, 3. oktoober. Kasutatud 13.12.2023,

<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/94658823/jarelvaadav-eesti-ekspressi-krimifestival-eesti-surimad-kuriteod-ja-musteeriumid>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 04.04.2024,

<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kullerkupp, N. (2023). VIDEO › Libajurist läks maakohtus Elu24 ajakirjanikule kätega kallale. *Postimees*, 22. juuni. Kasutatud 13.12.2023,

<https://www.postimees.ee/7800590/video-libajurist-laks-maakohtus-elu24-ajakirjanikule-katega-kallale>

Küberrünnakud meediamajade vastu tänavu kasvasid. (2022). *BNS*, 21. september. Kasutatud 21.04.2024,

<https://www.postimees.ee/7609878/kuberrunnakud-meediamajade-vastu-tanavu-kasvasid>

Lauri Läänemets: õigusruum, mis ohustab ajakirjandusvabadust, väärrib justiitsministri selgitusi. (2022). *Delfi*, 5. mai. Kasutatud 13.12.2023,

<https://www.delfi.ee/artikkel/96576021/lauri-laanemets-oigusruum-mis-ohustab-ajakirjandusvabadust-vaarib-justiitsministri-selgitusi>

Lee, M. ja Heinrichs, R. (2019). How to protect the truth? Challenges of cybersecurity, investigative journalism and whistleblowing in times of surveillance capitalism. An interview with Micah Lee. *Ephemeral Journal*, 19(4), 807–824.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 04.04.2023,

<https://samm.ut.ee/intervjuu>

- Lyon, D. (2002) Surveillance society: Monitoring everyday life. Buckingham and Philadelphia: Open University Press.
- Murumaa-Mengel, M. (2020). Veebiintervjuud, projektiivtehnikad ja loovuurimismeetodid. T. Masso, K. Tiidenberg ja A. Siibak (toim), *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht* (lk 706–738). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus
- Meedialiit ja ERR: kurb päev Eesti demokraatiale. Prokuratuur sekkus ajakirjanduse vabadusse. (2022). *Delfi*, 5. mai. Kasutatud 13.12.2023, <https://www.delfi.ee/artikkel/96575413/meedialiit-ja-err-kurb-paev-eesti-demokraatiale-prokuratuur-sekkus-ajakirjanduse-vabadusse>
- New EU rules to defend critical voices from judicial intimidation. (2024). *European Parliament News*, 27. veebruar. Kasutatud 21.04.2024, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18074/new-eu-rules-to-defend-critical-voices-from-judicial-intimidation>
- Niitra, N. (2021). Tiit Hennoste „Kuuurijast“: kelle huvides ajakirjanik töötab? *Õhtuleht*, 2. juuni. Kasutatud 13.12.2023, <https://www.oh tuleht.ee/1035488/tiit-hennoste-kuuuri-jast-kelle-huvides-ajakirjanik-tootab>
- Nilsson, M. L. ja Örnebring, H. (2016). Journalism under threat: intimidation and harassment of Swedish journalists. *Journalism Practice*, 10(7): 880–890, DOI: [10.1080/17512786.2016.1164614](https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1164614)
- Palgi, G. (2019). Mihkel Kärmas: kui Lobjakas ütleb, et teda kiusati, siis paneme seljad kokku ja anneme kiusajale pasunasse. *Delfi*, 30. aprill. Kasutatud 13.12.2023, <https://www.delfi.ee/artikkel/86065611/mihkel-karmas-kui-lobjakas-utleb-et-teda-kiusati-siis-paneme-seljad-kokku-ja-anneme-kiusajale-pasunasse>
- Palgi, K. (2018). Eesti naisajakirjanike kogemused agressiivsete ja ahistavate kommentaatorite ja allikatega. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Palgi, K. (2020). Eesti naisajakirjanike kogemused agressiivsete ja ahistavate kommentaatorite ja allikatega. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

Post, S. ja Kepplinger, H. M. (2019). Coping with audience hostility. How journalists' experiences of audience hostility influence their editorial decisions. *Journalism Studies*, 20(1), 1–21, DOI: [10.1080/1461670X.2019.1599725](https://doi.org/10.1080/1461670X.2019.1599725)

Prokuratuur kaebas Eesti Ekspressi ajakirjanike trahvimise edasi. (2022). *Eesti Ekspress*, 28. juuni. Kasutatud 13.12.2023, <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120027554/prokuratuur-kaebas-eesti-ekspressi-ajakirjanike-trahvimise-edasi>

Reporters Without Borders. (2015). Safety Guide for Journalists. Kasutatud 02.02.2024, <https://rsf.org/sites/default/files/2015-rsf-safety-guide-for-journalists.pdf>

Reporters Without Borders. (2019). Estonia. Kasutatud 02.02.2024, <https://rsf.org/en/2019-world-press-freedom-index-cycle-fear>

Reporters Without Borders. (2023). Estonia. Kasutatud 01.01.2024, <https://rsf.org/en/country/estonia>

Riives, A. (2019). Eesti meesajakirjanike kogemused negatiivsete ja agressiivsete kommentaatorite ning allikatega. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.

Roonemaa, H., Kund, O. ja Värk, J. (2018). Panamast lekkisid uued paberid, Eestiga on seotud tuhanded dokumendid. *Postimees*, 20. juuni. Kasutatud 21.04.2024, <https://majandus.postimees.ee/4507367/panamast-lekkisid-uued-paberid-eestiga-on-seotud-tuhanded-dokumendid>

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 04.04.2023, <https://samm.ut.ee/valimid>

Stahel, L. ja Schoen, C. (2019). Female journalists under attack? Explaining gender differences in reactions to audiences' attacks. *New Media & Society*, 22(10), 1849-1867, <https://doi.org/10.1177/146144481988533>

Stetka, V ja Örnebring, H. (2013). Investigative journalism in Central and Eastern Europe: Autonomy, business models, and democratic roles. *The International Journal of Press/Politics* 18(4), 413–435, DOI: <https://doi.org/10.1177/1940161213495921>

Taylor, R. (2015). The Need for a Paradigm Shift Toward Cybersecurity in Journalism. *National Cybersecurity Institute Journal*, 3(1), 45–27.

UNESCO (2019). *UNESCO observatory of killed journalists*. Kasutatud 02.02.2024:
<https://www.unesco.org/en/safety-journalists/observatory>

van Eijk, Dick. (2005). *Investigative Journalism in Europe*. Amsterdam: Vereniging van Onderzoeksjournalisten.

Vedler, S. (2022). Kohus trahvis Eesti Ekspressi, sest kirjutasime Swedbanki rahapesu uurimisest tõde. *Eesti Ekspress*, 4. mai. Kasutatud 13.12.2023,
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/96566399/kohus-trahvis-eesti-ekspressi-sest-kirjutasime-swedbanki-rahapesu-uurimisest-tode>

LISAD

Lisa 1: Ankeetküsitluse küsimused

Küsimustele oli võimalik vastata nii eesti, inglise kui ka tšehhi keeles, aga kuna kõik minu valimi ajakirjanikud olid eestlased, siis panen siia eestikeelsed küsimused ja vastusevariandid. Ankeetküsitlusele vastasid ajakirjanikud enne intervjuud ja nende vastuste põhjal tegin märkmeid, et teada, millele intervjuus rohkem keskenduda, sest ajakirjanike kokkupuude ohtudega ja turvameetmete kasutamises erinesid üksteisest.

Küsimused jagunevad nelja peamisesse kategooriasse: digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve, teised strateegiad, füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve ning andmete ja side kaitsmise küberturbe tööriistade ja tehnoloogiate teave ja kasutamine.

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Muutnud privaatsusseadeid sotsiaalmeedias (nt juurdepääsu piiramine enda sotsiaalmeedia profiilile; rakenduste ja mängude privaatsusseadete kohandamine, piiramine, kes saavad sulle otsesõnumeid saata)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Isikliku teabe (sh enda ja oma pere piltide) jagamise vältimine sotsiaalmeedias]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Oled palunud suhtlusringkonnal palunud sinu isikuandmeid (sh pilte endast ja oma perekonnast) sotsiaalmeedias mitte jagada]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Riistvara kohandamine (nt kleebise asetamine veebikaamerale)]

1. Jah

2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Failide hoidmine kõvakettal või lokaalselt arvutis (mitte pilves)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Arvutil võrguühenduse keelamine (ing. k. “air mode”)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Ajutise (mobiil)telefoninumbri kasutamine (nt ajutine kõnekaart)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Uudistetoimetuse üldtelefoni kasutamine (et vältida enda numbri väljaandmist)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Seadmete väljalülitamine oluliste koosolekute ajal (nt koos allikate või kolleegidega jne)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Andmete pilve salvestamine, et neid ei saaks hävitada, konfiskeerida või varastada]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

A. Digitaalne privaatsuse kaitse ja digitaalne infoturve [Digitaalset turvalisust puudutavates töötubades või koolitustel osalemine ja nende läbimine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Allikale koodnime/aliase andmine ja selle kasutamine suhtluses või märkmetes]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Allikatega ühenduse võtmine vahendajate kaudu]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Uue allikaga avalikus kohas kohtumine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Uue allikaga üksinda kohtumise vältimine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Tundliku teabe vahetamine ainult silmast silma]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Digitaalsete andmete (nt pdf-dokumentide jne) edastamine füüsilisel kujul (nt mälupulgal, kõvakettal)]

1. Jah
2. Ei

3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Tundlike artiklite sisestamine sisuhaldussüsteemi (ing.k. CMS ehk content management system, nt core, storyeditor jne) viimasel võimalikul hetkel]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Kui tegemist on riskantse, väga konfliktse või ohtliku teemaga, siis lähenetakse selle kajastamisele meeskonnana]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

B. Teised strateegiad [Riskantse, väga konfliktse või ohtliku sisuga artikli juurde kogu toimetus autoriks märkimine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Kuju on paigaldatud turvasüsteem (signalisatsioon jne)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Pipragaasi või muu enesekaitseks mõeldud vahendi kaasas kandmine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Paanikanupu kaasaskandmine (isiklik alarmsüsteem, millega saab politseid või turvameeskonda kiiresti teavitada)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [[Teadlik erinevate marsruutide kasutamine liikudes kodust tööle ja tagasi]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Füüsilise ohutuse koolitusel/kursusel osalemine/selle läbimine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Füüsilise enesekaitse kursustel osalemine/selle läbimine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Füüsiliste märkmete ja/või andmete hoidmine lukustatud kapis või seifis]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Paberdokumentide purustamine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Andmesalvestuste (nt kõvakettad, USB-mälupulgad) füüsiline hävitamine]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Teie isikuandmete avalikustamise keelamine avalikest registritest (nt vilistlasnimekirjad, ärireister, kinnistusraamat jne.)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Isikliku ohutuse huvides enda andmete mitteavaldamise (non-disclosure) taotlemine (nt väljaande kontaktide hulgas)]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Kolimine uude korterisse, teise linna või riiki, sest oled mures oma turvalisuse pärast]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

C. Füüsiline kaitse ja füüsiline infoturve [Ametiasutuste (nt politsei) poole pöördumine, kuna tunnete oma turvalisuse pärast muret või olete juba ohus]

1. Jah
2. Ei
3. Ei kehti

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Krüptitud meilid (nt ProtonMail, GPG, Mailvelope)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Krüptitud sõnumside- ja häälkõnerakendused mobiiltelefonis (nt Signal, Threema, WhatsApp, Wire, Wickr Me, Telegram, Viber...)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Krüpteeritud sõnumside ja häälkõne rakendus arvutis (nt Signal, Threema, WhatsApp, Wire, Wickr Me, Telegram, Viber...)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Dokumendi/kausta krüptimine]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Kõvaketta/ketta krüptimine]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Isehävivate failide kasutamine (tundlike failide aegumise määramine kindlal kuupäeval ja kellaajal)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Turvalised andmete kustutamise/hävitamise rakendused (nt BitRaser, File Eraser, Eraser, Secure Eraser, File Shredder, Hardwipe jne)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Paroolihaldur]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Tugevad paroolid (pikk jada, mis sisaldab tähti, numbreid ja märke)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Kahefaktoriline autentimine]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Turvaline vilepuhujate esitamise süsteem (nt SecureDrop)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Anonüümne veebis surfamine/sirvimine (nt Tor)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Privaatne ja anonüümne operatsioonisüsteem (nt Tails)]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt
3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Andmete ja side kaitsmiseks on palju küberturbe tööriistu ja tehnoloogiaid. Millist järgmistest tead ja/või kasutad? [Virtuaalse privaatvõrgu (VPN) ja/või IP-aadressi maskide/blokeerijate kasutamine]

1. Ma pole sellest kuulnud
2. Olen proovinud, aga ei kasuta regulaarselt

3. Kasutan regulaarselt (sh siis, kui seda sobivaks pean)

Kui heaks hindad oma teadmisi ja võimalusi, et tunda end füüsiliselt ja digitaalset turvaliselt ja hoida oma allikaid ja kommunikatsiooni viise turvalisena?

- 1 = Täiesti ebapiisavad
- 2
- 3
- 4
- 5 = Suurepärane

Kuidas hindad oma meediaorganisatsiooni tegevust, et hoida sind digitaalselt ja füüsiliselt turvatuna; su allikaid ja su kommunikatsiooni viise turvatuna. (Kui töötad vabakutselisena, palun vasta selle organisatsiooni alusel, kelle heaks enim töötad)

- 1 = Täiesti ebapiisavad
- 2
- 3
- 4
- 5 = Suurepärane

Sinu sugu?

1. Naine
2. Mees
3. Ei soovi avaldada

Sinu vanus?

Mis on sinu haridustase või kõrgeim kraad, mille oled saanud?

1. Põhikool (algkool)
2. Keskkool
3. Kutsekool/polütehniline kool
4. Kõrgharidus (bakalaureuse-, magistri- või doktorikraad)
5. Muu, palun täpsusta

Kas spetsialiseerusite õpingute ajal ajakirjandusele, meediale või kommunikatsioonivaldkonnale?

1. Jah
2. Ei

Mitu aastat sul kokku on ajakirjanduslikku töökogemust?

1. Alla 6
2. 6–10
3. 11–15
4. Üle 15

Milline on sinu praegune tööalane staatus?

1. Tähtajaline tööleping
2. Tähtajatu tööleping
3. Muud tüüpi lepingud (nt töövõtuleping)
4. Füüsilisest isikust ettevõtja/ettevõtja (vabakutseline), kes töötab suurema osa ajast ühe meediaorganisatsiooni heaks.
5. Füüsilisest isikust ettevõtja/ettevõtja (vabakutseline), kes töötab mitme meediaorganisatsiooni heaks.
6. Muu, palun täpsusta

Milline neist valikutest kirjeldab kõige paremini meediaväljaannet, mille heaks praegu peamiselt töötad? (Kui töötad vabakutselisena, vali, mis kirjeldab kõige paremini meediaväljaannet, mille heaks kõige rohkem töötad.)

1. Ajaleht (sealhulgas veeb)
2. Ajakiri (sealhulgas veeb)
3. Kommertsringhääling
4. Avalik-õiguslik ringhääling
5. Uudisteagentuur
6. Veebileht/ajakiri/veebisait (ehk väljaanne avaldatakse ainult veebis)
7. Muu meediaväljaanne, palun täpsusta

Mis tüüpi väljaande heaks praegu töötad? (Kui töötad vabakutselise või ettevõtjana, vali, mis kirjeldab kõige paremini meediaväljaannet, mille heaks kõige rohkem töötad.)

1. Üleriigiline
2. Kohalik
3. Rahvusvaheline

Milline neist valikutest kirjeldab kõige paremini sinu praegust ametikohta?

1. Reporter
2. Reporter-toimetaja
3. Juhtivtoimetaja/vanemtoimetaja
4. Peatoimetaja (sh osakonnajuhataja)
5. Muu ametikoht, palun täpsusta

Palun kirjuta siia kahekohaline identimise number, mille sulle kirjaga saatsime:

Lisa 2: Intervjuukava

Sissejuhatus

Uuriv ajakirjandus on lai mõiste, mida erinevad inimesed tõlgendavad erinevalt.

1. Kuidas te end määratlete? Olete te uuriv ajakirjanik? Määratlete end kuidagi teisiti?
2. Mis on teie meelest "uuriv ajakirjandus"? Kirjelda oma tööd?

Tajutud turvatunne ja julgeoleku mured

1. Kui turvaline on olla uuriv ajakirjanik Eestis? Kui turvaliselt tunnete te ennast isiklikult ajakirjanikuna?
2. Mis on ühe uuriva ajakirjaniku jaoks Eestis ohtlik?
3. Kuivõrd on see muutunud nende aastate jooksul, mil olete uuriva ajakirjandusega tegelenud? Kuidas?

Turvaintsidendid ja nende käsitlemine

1. Olete te kogunud olukordi, mille puhul te ei tundnud end oma lugude kallal töötades turvaliselt? Millal see oli? Millise temaga seoses?
2. Kuidas te sellega toime tulite? (Mida tegite enda kaitsmiseks?)
3. Kuidas te teadsite, mida teha? (Kas konsulteerisite kellegagi, kas keegi andis teile tuge?)
4. Mida tegi teie meediaorganisatsioon teie heaks?
5. Kas tundsite, et olukorraga toimetulekuks olete piisavalt ettevalmistatud?
6. Millist täiendavat toetust oleksite oodanud?

Turvavahendite ja -tavade kasutamine ning nende kasutamise takistused

Siin tuleb ette võtta konkreetse inimese küsimustik ning temaga seda koos vaadata.

1. Mille alusel te üldiselt otsustate, milliseid turvameetmeid kasutada?
2. Tuleb vaadata küsimustikku! *Küsimustikus* märkisite, et kasutate mõningaid turvavahendeid ja -menetlusi regulaarselt, kuigi mitte tingimata alati (*konkreetsed näited*) - kuidas otsustate, millal nende kasutamine on vajalik?
3. Mille järgi sa oled otsustanud, et jääd kasutamagi seda vahendit?

4. Küsimustikus märkisite, et on olemas mõned turvavahendid ja turvakäitumine, mida olete proovinud, kuid ei kasuta neid regulaarselt (*konkreetsed näited*). Miks see nii on?
5. Küsimustikus märkisite ka, et on olemas mõned turvavahendid ja -tavad, millest olete kuulnud, kuid mida ei ole kunagi proovinud (*näiteks keelata perest piltide jagamine sotsmeedias*). Miks see nii on?
6. Milliseid probleeme näete üldiselt digitaalsete ja füüsiliste turvameetmete kasutuselevõtmisel? Millised on teie jaoks peamised takistused ja tõkked? Kuidas te nende probleemidega toime tulete?

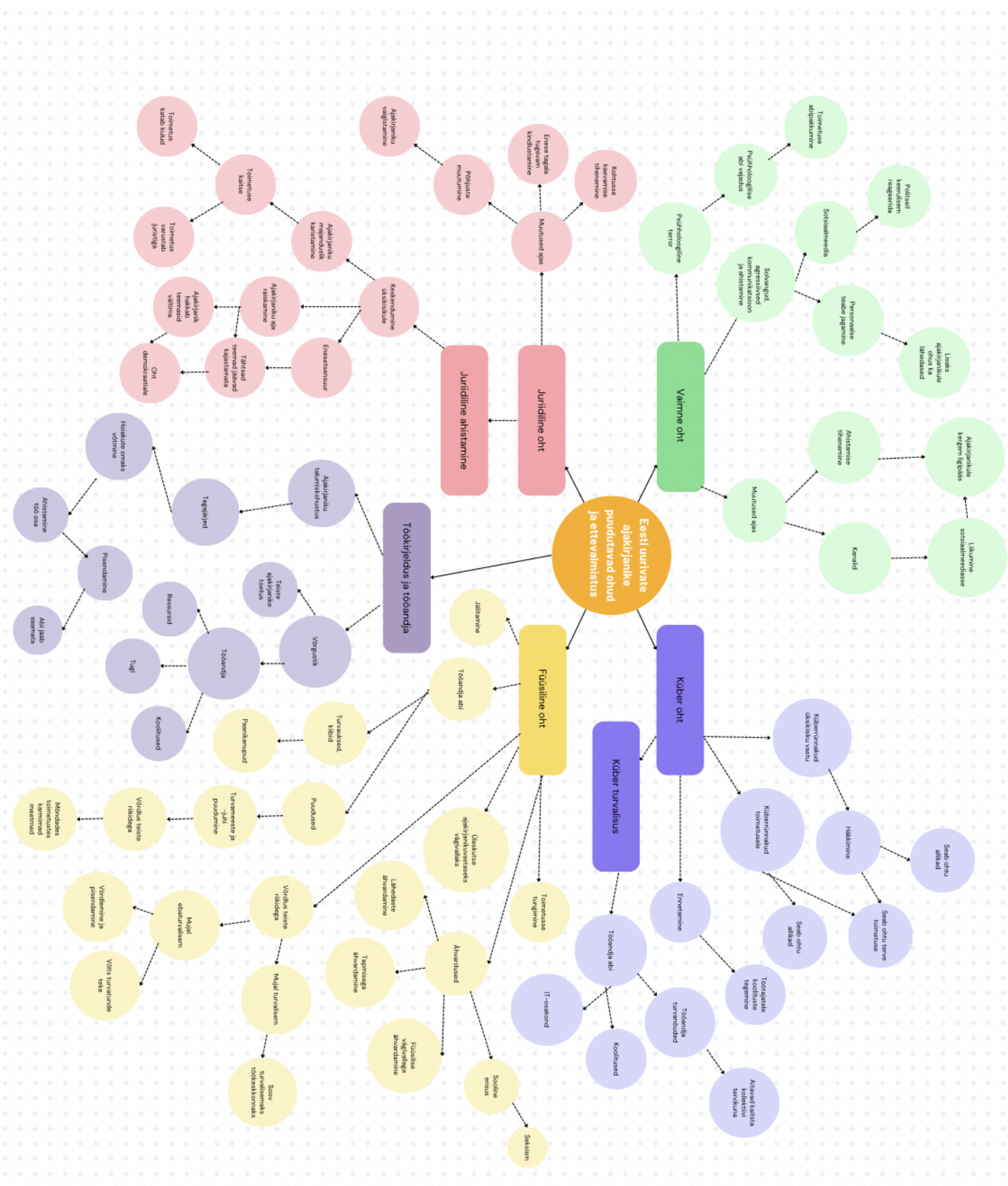
Saadud toetus

1. Kui hästi olete ettevalmistatud selleks, et tagada digitaalne ja füüsiline turvatunne oma tööd tehes?
2. Kust saate teavet, kuidas end turvata?
3. Milliseks hindate toetust, mida saate oma meediaorganisatsioonilt füüsilise ja digitaalse turvalisuse ja ohutuse tagamiseks?
4. Mida teeb teie meediaorganisatsioon teie kaitsmiseks ja turvalisuse tagamiseks? Kas peate seda piisavaks? Mida, kui üldse, muudaksite? Mida lisaksite?
5. Kas teie tööandja on pakkunud teile seminari või koolitust ohutuse teemal? Mis see täpsemalt oli? Kuidas te seda hindate?
6. Millist täiendavat koolitust sooviksite saada?
7. Kas teie toimetuses on olemas ohutuspoliitika ja -kokkulepped? Millised? On neid tarvis? Tegutsemismuster.

Kokkuvõte

Kas on midagi, mida soovite lisada infoturbe ja turvalisuse teemale uuriva ajakirjanduse ning erinevate turvameetmete ja -vahendite kohta? Midagi, mida me oleksime pidanud arutama, kuid pole veel maininud?

Lisa 3: Koodipuu

Lisa 4: Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Irene Kilusk,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“Eesti uurivate ajakirjanike tajutud turvalisus ja turvariskid”,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Signe Ivask,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Irene Kilusk

21.05.2024